

incommodo, ut excepto tempore refectionis aut somni, nunquam vel una mihi hora bene fuisse valeam reminisci. Nec hoc nunc volo intelligi de illa ordinis asperitate, quæ gaudia sæculi relinquuntibus horrenda et gravis est; quam utique pro viribus meis devote ac reverenter excipio, sed de intolerabili quadam capitis passione, quam a prima susceptione habitus indesinenter toleravi. Proinde nil jam aliud superesset nisi in tanta rerum pressura sub manu flagellantis deficere: si non me salubriter ac lucrose, pio Patris affectu flagellari præsumerem: nunc autem *virga Domini et baculus ejus ipsa me consolantur* (Psal. xxii): frequenter

A illa Scripturæ verba repetentem, quia *quem diligit Dominus corripit, flagellat autem omnem filium quem recipit* (Prov. iii; Hebr. xii). Viderit itaque sapiens medicus quid in ægro vel secari vel uri oporteat: penset optimus Pater quatenus in filio flagris utendum sit, quid post flagra consolationis et gaudii daturum sese disponat, ego percussiones ejus et verbera quandiu ferire placuerit, ea quam dederit ipse patientia, sine ulla remurmuratione conabor excipere. Hoc unum inter crebras plagarum inflictiones, magno interni clamore cordis efflagito, quatenus vel diu mulctatum, tandem in paternæ sortem hæreditatis admittat. Amen.

Opusculum de tribus Christianorum actibus, oratione videlicet, jejunio et eleemosyna, finit. Impressum Basileæ per Michaellem Furter: anno MCCCCVII, die vero quintadecima mensis Martii.

GUNTHERI CISTERCIENSIS

HISTORIA

CAPTÆ A LATINIS CONSTANTINOPOLEOS

Sub Balduino, circa annum 1204.

Ex membranis manuscriptis bibliothecæ Academiae Ingolstadiensis edita.

(Henricus CANISIUS, *Antiq. Lect.*, edit. Basnage, tom. IV, p. i.)

CANISIUS AD LECTOREM.

In ms. codice alius titulus non erat, præter hunc: Incipit Historia Constantinopolitana. Porro ex verbis illis, quæ sub finem ab alio quopiam adjecta sunt, patet auctoris nomen, qui cap. 24 non obscure innuit se monachum fuisse in cœnobio Parisiensi, diœcesis Basiliensis, de quo cap. 2 plura. Item cap. 1 cum ait: Præsentis loci nostri felicitatem perpetuam, idipsum diserte testatur. Fuit hoc monasterium Cisterciensis ordinis in diœcesi Basileensi, ut patet ex cap. 2 et 4. Martinus ille abbas Parisiensis, qui expugnationi Constantinopolitanæ interfuit, et ex cujus ore Guntherus hanc Historiam habet, vixit adhuc cum hæc Guntherus scripserat, ut colligi potest ex cap. 5 et 1. Quanta autem fide sit conscripta, vel ex his verbis capitis primi liquet: Nostræ narrationis pagina nil prorsus falsum vel ambiguum continebit, sed veram ac certam rerum gestarum seriẽm persequetur, sicut idem vir, de quo plura dicturi sumus, humiliter satis ac verecunde puram nobis ac simplicem enarravit historiam. Scribit hanc ipsam captæ Constantinopolis tragediam Nicetas Acominatus Choniates, Magnus logotheta, in Annalibus Constantinopolitanis, quos Græco-Latinos iterato editos anno 1593 hæreticus quidam ineptis et hæreticis scholiis contaminavit. Ita nimirum illi nati sunt bonos libros male inquinatos dare. Cum autem hic frequentissima sit mentio Martini abbatis, redit in memoriam ille Martinus ordinis Prædicatorum, qui floruit sub Ludovico, anno 1320, ejusque opuscula enumerat Trithemius lib. De script. eccles., qui subdit hæc verba: Sunt item alii qui Cisterciensis ordinis collegio existiment aggregandum, quos aut ignorantia rerum obfuscavit, aut livor. Hæc Trithem. Sed forte Trithemius hic deceptus fuit, cum legit apud alios mentionem Martini, abbatis ordinis Cisterciensis. Certe hic noster Martinus Cisterciensis fuit, cujus, utpote celeberrimi viri, si alii meminerunt, recte Cisterciensem vocaverunt. Licet erraret, quisquis hunc nostrum Martinum Cisterciensem, qui sub Philippo imp. floruit, miscere vellet cum illo Martino Prædicatorum, qui sub Ludovico claruit. In cap. 24 signatur annus Domini 1205, quo Argentinensis episcopus fuit Henricus. Fuit hic Henricus comes a Veringen, inquit Bruschius in episcopo LIX Argentinensium, Suevus; pius ac religiosus, pacis publicæ et bonæ inter omnes homines tranquillitatis auctor et custos, promotor et conservator studiosissimus. Præfuit sapienter et utilissime uno et viginti annis. Instauravit iterum castrum Dagenstein pene collapsum, Dagoberti, Galliarum regis, olim sedem ac domicilium, ab eodem etiam exstructum. Decessit anno incarnati Verbi 1225, undecima Martii. Sepelitur honorifice et magnifice in sacello S. Andreae, quod est in basilica cathedrali. Hæc Bruschius.

JACOBI BASNAGII

IN GUNTHERI HISTORIAM CONSTANTINOPOLITANAM OBSERVATIO.

I. An eodem tempore plures fuerint Guntheri merito dubitaverit aliquis. Refert quidem Trithemius Guntherum quemdam monachum, carmine prosaque disertum, floruisse imperatoris Henrici IV temporibus; sed ille ab eo quem quærimus, plane diversus est, upote qui sæculo fere integro præcesserit. Alius est Guntherus qui Musas dudum exsulantes remeare jussit:

*Hoc quoque me famæ, si desint cætera, solum
Conciliare potest, quod jam per multa latentes
Sæcula, nec clausis prodire penatibus ausas
Pierides, vulgare paro, priscumque nitorem.
Reddere carminibus.*

Is laudes Friderici Barbarossæ decem libris cecinit. Vixit non modo sub Friderico, sed et sub Henrico sexto, Friderici filio.

*Tu primum placatus ades, qui jure paterno
Virtutum regnique simul successor et hæres
Sceptra geris.*

Itaque finem duodecimi sæculi, vel etiam initia sequentis, attingit. Illi tribuitur poema quod *Solymarium* dixit, eo quod ibi bellum cruce signatorum describeretur.

Si vera forent quæ dicit Baronius, hunc poetam fuisse Ligurinum, hoc est patria Mediolanensem, deberet distingui a Gunthero qui *Historiam Constantinopolitanam* exaravit. Hic enim, natione Germanus, cœnobita fuit in monasterio Parisiensi juxta Basileam. Sed erravit Baronius, qui titulum carminis a Gunthero editi autumavit esse nomen ipsius patriæ. *Ligurinum* dixit librum suum Guntherus, eo quod res gestas a Friderico in Italia, præcipue tamen Mediolani in *Liguria*, narrare aggredereetur. Patriam indicandi mens ipsi non fuit. Scripsit quidem ille *Solymarium*; sed titulus ille novi carminis non convenit *Historiæ Constantinopolitanæ* quæ hic editur; ille enim liber carmine fuit scriptus, hic prosa. Deinde alter forsitan Hierosolymorum expugnationem, hic Constantinopoleos refert. Diversa sunt igitur illa opuscula. Conjiat alter si uni eidemque auctori tribui debeant, qui junior carminibus ludere, senior prosa, impulsu Martini abbatis, iter Constantinopolitanum potuit describere.

II. De tempore quo scripsit, diu non est disputandum, 1° enim expeditio Constantinopolitana confecta est anno 1204, quo, urbe expugnata, Balduinus, comes Flandrensis, electus est Græcorum imperator; 2° Martinus abbas, qui sequenti anno e Græcia reversus est, Guntherum ad expeditionem illam describendam impulit. Ideoque in laudando Martino abbate Parisiensi totus est Guntherus. Vixit igitur ille initio sæculi decimi tertii; 3° illud opusculum non confecit, nisi post mortem Philippi imperatoris, qui cæsus est ann. 1208. Refert enim ipse imperatorem in solemnibus festis tabulam gemmis ornatam, reliquis onustam, gestare *consuevisse*. Obierat igitur Philippus, dum hæc scriberet Guntherus. Ideoque annus 1210 huic operi assignatus est. Cætera vide apud Canisium.

III. Aliqua sunt hic observatione digna: primo non consentiunt omnia quæ hic narrat Guntherus de expeditione Constantinopolitana cum fide historica. Fidem adhibuit abbati Martino, qui laudum suarum præconem quæsiverat et dummodo sibi adularetur, cætera transmittibat. Si quis igitur hanc expeditionem Constantinopolitanam diligentius examini subjicere velit, consulat Bzovium ad an. 1204; secundo, nescio unde quædam hauserit placita quæ religioni Christianæ multum detrahunt: *Si qua a populo nostro contra pietatem facta videbuntur, eadem tamen utique divina voluntate semper justa facta esse non dubitat.* Deus certe, quanquam omnipotens, nec crimina probare, nec injusta facere justa potest. Tertio, sibi contradicere videtur scriptor, dum inter reliquias ab abbate translatas recenset lignum Dominicæ crucis, cum scripsisset *venerabile crucis lignum, Christi sanguine perfusum ita occultatum, ut nemo Christianus, quid de illo actum sit, vel unde requiri debeat, scire possit.*

IV. Mitto odium pontificis in Græcos, quod laudatur; sed caveat lector a donatione Constantini tabulisque ibi annexis, ut de pyramide in qua versus Sibyllini a longo tempore insculpti victoriam classicam Latinis pollicebantur.

PROLOGUS AUCTORIS.

I. Universæ divinæ virtutis opera plurimum habent A bus minus putantur idonei, eadem virtus divina admirationis, eatenus, ut si qua mira non sunt, nec admirationis, eatenus, ut si qua mira non sunt, nec divina debeant judicari. Specialiter tamen ea mirari consuevimus, quæ magna et ardua per humiles personas, illorum scilicet hominum qui et apud seipsos per humilitatem in imo sunt, et apud alios tantis rebus minus putantur idonei, eadem virtus divina dignatur ostendere. Unde et illud magis mirandum est, quod per Moysem, hominem privatum et humilem, qui oves soceri sui Jethro pascere solebat (*Exod. iii*), populus filiorum Israel de tyrannide Pharaonis et de fornace ferrea Ægyptiæ servitutis

eductus est (*Exod. xiv*), quam si per aliquem fortissimum regem in manu valida et millibus armatorum populus idem fuisset ereptus. Sic et illud majori stupore suscipimus, quod per homines brutos et pauperes piscatores et idiotas fidem Christi, novam prorsus et incognitam, mundus accepit (*Matth. iv*), quam si vel Augusti Cæsaris auctoritate, vel Platonis scientia, vel Demosthenis aut Ciceronis eloquio ejusdem fidei Christianæ religio persuasa fuisset et tradita. Opera quippe Dei quanto minus in se humanæ facultatis admittunt, tanto major in eis divinæ potentiæ sublimitas elucescit. Hinc est quod quædam magna valde et ardua, stylo tamen humili et plano et sermone palpabili libuit explicare, quæ Dominus per virum quemdam modestum satis et humilem nostris temporibus operari dignatus est, ad laudem utique et gloriam nominis sui, et piam ejusdem viri memoriam, et præsentis loci nostri felicitatem perpetuam. Imo certe ad honorem et gaudium totius Theutonicæ nationis; vel, quod verius et majus est, ad solatium et tutelam universæ Occidentalis Ecclesiæ, cujus nostræ narrationis pagina nil falsum vel ambiguum continebit, sed veram ac

A certam rerum gestarum seriem prosequetur, sicut idem vir de quo plurima dicturi sumus, humiliter satis ac verecunde, puram nobis ac simplicem enarravit historiam. De cujus viri laude atque præconio digna scribere non audemus, ne ipse, qui totum Deo attribuens, nihil sibi quærit ascribi, suis laudibus offendatur. Neque tamen omnino poterimus reticere, ne Deo, quo auctore hæc gesta sunt, qui suos humiles exaltare consuevit, evidentem faciamus injuriam. Quapropter ita inter utrumque calamum temperare curabimus, ut et Dei magnalia, quæ per eum gesta sunt, non lateant, et ipse in sua humilitate inoffensus permaneat. Quisquis ergo huic nostræ paginulæ manum vel oculum lecturus admo-
B verit, animi quoque diligentem solertiam rebus ipsis, de quibus hic agitur, subtiliter intuendis studiosus adhibeat. Inveniet siquidem ibi res magnas et celebres, et quæ, nisi divino jussu, nullatenus vel accidere, vel fieri potuerunt. Unde et lectorem volumus esse admonitum ut, si qua etiam a populo nostro contra pietatem facta videbuntur, ea tamen voluntate divina, semper utique justa, facta esse non dubitet.

HISTORIA

CAPTÆ A LATINIS CONSTANTINOPOLEOS.

2. Eo igitur tempore quo famosus prædicator ille Francigena, Fulco nomine, Leo autem Parisiensis, ad subveniendum terræ sanctæ et civitati eximæ Hierusalem, a barbaris diu possessæ, totas Francorum gentes, totamque Flandriam, Normanniam atque Britanniam, cæterasque provincias suis prædicationibus incitabat, fuit vir quidam in superiori Germania, Martinus vocabulo, abbas cujusdam cœnobii de ordine Cisterciensi, quod in episcopio Basiliensi positum, ipsumque Parisius appellatur. Quæ utique res jam in ipso sui exordio quiddam videtur habere miraculi, ut tam ille qui jam verbum crucis publice prædicabat, quam et iste qui paulo post ejusdem prædicator futurus erat, ambo, inquam, hi viri, sicut pares essent officio, ita ambo Parisienses communi vocabulo dicerentur; sed ille quidem a nomine civitatis suæ, de qua carnaliter oriundus exstiterat; hic autem cœnobio, cui Pater spiritualis, ut diximus, præsidebat. Uterque etenim locus, id est tam præfatum cœnobia, quod et paulo ante dictum est, quam et famosa civitas illa Francorum, Parisius nominatur. Quod nomen lingua quidem Gallica suam habet etymologiam; Theutonice vero ex hoc videtur habere rationem et causam. Primi cœnobia, qui de monasterio Luzelensi ad inhabitandum illum locum missi sunt, nil

C aliud ibi nisi locum desertum et frigidum et puram glaciem reppererunt. Nunc vero per gratiam Dei, qui pauperes suos exaltat et promovet, Ecclesia celebris est, ditata possessionibus et prædiis, ædificiis decorata, et quod his omnibus præstantius est, divinis nocte ac die mancipata obsequiis. Abbas igitur ille quem dicimus, maturus quidem erat animo, sed facie jucundus, prudens consilio, familiaritate affabilis, eloquio graciosus, inter fratres suos mansuetus et humilis, ut quilibet illorum apud sæculares auctoritate præcipuus, apud utrosque dilectus atque tractabilis haberetur. Hic a summo pontifice Innocentio, qui tunc sanctæ Romanæ Ecclesiæ tertius sub hoc nomine præsidebat, mandatum accepit, ut et ipse indubitanter signum crucis acciperet, et hoc idem aliis in partibus illis publice prædicaret. Qui etiam mandato pontificali in utroque obtemperans, confidenter et impigre verbum prædicationis arripuit, mirantibus cunctis, pro eo quod [debilis] complexionis homo tantique laboris impatiens ab omnibus putabatur. Habuit itaque sermonem ad clerum et populum in civitate sua, quæ Græco vocabulo *Basilea*, id est *regalis*, dicta est, in celebri ecclesia Beatæ virginis Mariæ, ubi magna utriusque ordinis, novis excitata rumoribus convenerat multitudo. Audierant quippe jamdudum alias

circumquaque provincias ad hanc Christi militiam A celebribus prædicationibus excitari; in partibus autem illis nullus adhuc ejusdem rei fecerat mentionem. Unde et eorum quamplurimi, parati animo Christi castris se tradere, hujusmodi exhortationem totis desideriis exspectabant. Stabant igitur omnes auribus arrectis, fixis in ipsum obtutibus, quid de hac re vel præciperet, vel moneret, quidve obtemperanti de divina bonitate promitteret, cupidissime præstolantes.

3. *Verbum mihi ad vos, domini mei et fratres mei, verbum mihi ad vos; non meum utique, sed Christi. Christus ipse verborum auctor est; ego fragile instrumentum. Christus vos hodie per os meum suis alloquitur verbis, suas vobis deplorat injurias. Expulsus est Christus de loco sancto suo, de sede sua, dejectus est de illa civitate quam ipse sibi proprio sanguine dedicavit. Proh dolor! ubi dudum Filius Dei venturus in carne a sanctis prophetis promissus est, ubi jam natus et parvulus in templo voluit præsentari, ubi præsens prædicavit et docuit, virtutes et signa frequenter exhibuit, cœnans cum discipulis suis sanctissimi corporis et sanguinis instituit sacramentum; passus, et mortuus, ac sepultus post triduum resurrexit, cernentibus ejusdem discipulis in cœlum assumptus est, et decima die Spiritum sanctum in linguis igneis super eos effudit, ibi nunc profanæ gentis dominatur barbaries. O miseria! o gemitus! o extrema calamitas! Terra sancta, quam Christus suis calcavit vestigiis, in qua infirmos curavit, cæcos illuminavit, leprosos mundavit, mortuos suscitavit; terra, inquam, illa in manu impiorum data est. Subversæ sunt ecclesiæ, pollutum sanctuarium, regni sedes et dignitas translata est ad gentes. Sacrosanctum illud et venerabile crucis lignum, quod Christi sanguine perfusum est, ab his quibus verbum crucis stultitia est, ita suppressum occultatur, ut nemo Christianus quid de illo actum sit vel unde requiri debeat, scire possit. Gens nostra quæ fines illos habitare consueverat, tota fere hostili gladio vel longa jam captivitate consumpta est. Pauci qui de clade illa evadere poterunt, apud Achonem vel in aliis tutioribus locis se receptant, ibique crebros a barbaris patiuntur incursus. Hæc est illa Christi necessitas, quæ ipsum vobis hodie per os meum supplicare compellit. Nunc itaque, validi bellatores, succurrite Christo, date nomina vestra militiæ Christianæ, felicibus castris aggregari satagite. Vobis hodie causam Christi committo, vobis ipsum, ut ita loquar, in manus trado, ut eum in hæreditatem suam, de qua crudeliter ejectus est, restituere studeatis. Ac ne vos illud terreat quod hoc tempore gentilis rabies super nostros adeo invaluit, rerum præcedentium vos cupio reminisci. Eo tempore quo celebris ista expeditio sub nobili duce Gotefrido, cæterisque Francorum ac Theutonicorum principibus facta est, infidelis ille populus, ita ut nunc, Christianis omnibus occisis vel captis, terram illam occupaverat, sanctamque civitatem Jerusalem, et Tyrum, ac Sidonem, ipsamque Antiochiam, et alias urbes muni-*

tas, imo totam terram usque Constantinopolim secure et absque ullo metu annis quadraginta possederant. Quæ tamen omnia, volente Domino, per eundem exercitum brevissimo tempore, velut in transcursu recepta sunt. Nicæa, Iconium, Antiochia, Tripolis, et aliæ civitates expugnatae sunt. Ipsa etiam sedes regni Jerusalem populo nostro restituta. Nunc autem, licet impia gens præcipuam illam sedem et maximam terræ partem violenter obtineat, nostra tamen est Achon, nostra est Antiochia, nostræ sunt et adhuc aliæ quædam urbes munitæ et validæ, quarum præsidio, divino favore, et viribus nostris, inclyti bellatores, etiam præclara sedes illa cum omnibus aliis sub nostram poterit redigi potestatem. Si autem quæritis quid a Deo certi stipendii pro tanto labore sperare debeatis, certissime vobis polliceor quia quisquis signum crucis acceperit, et puram fecerit confessionem, ab omni prorsus mundabitur peccato, et quocumque loco, vel tempore, seu casu præsentem reliquerit vitam, æternam accipiet. Taceo nunc quod terra illa quam petetis, longe hac terra opulentior est atque secundior; et facile fieri potest ut multi etiam ex vobis in rebus etiam temporalibus prosperiorem ibi fortunam inveniunt quam hic se expertos meminerunt. Nunc videte, fratres, quanta sit in hac peregrinatione securitas, in qua et de regno cœlorum promissio certa est, et de temporali prosperitate spes amplior. Ego ipse spondeo socium itineris et laboris; et, prout Deo placuerit, prospera vobiscum et adversa partiri desidero. Nunc igitur, fratres, lætis mentibus triumphale signum crucis accipite, ut et causam Crucifixi fideliter exsequentes, pro labore brevi et modico magna et æterna percipere valeatis stipendia.

Hæc loquente venerabili viro, cunctis qui aderant vehementer attritis, videres lacrymas tam per ejus faciem quam per ora omnium largissime defluentes; audires gemitus et singultus atque suspiria, et alia hujusmodi signa, quæ internæ compunctionis faciebant indicium. Hunc itaque præfati abbatis sermonem idcirco diligenter prosecuti sumus, quia, cum ipse postea frequenter et illos et alios viriliter exhortatus sit, de nulla ejus exhortatione quidquam sumus dicturi, ut ex hac ejus diligentia quam strenuus etiam in aliis credendus sit liceat æstimare.

4. Assentit denique vir Dei precibus illorum, et qui, ut jam diximus, a summo pontifice curam animarum acceperat, exterioris quoque providentiæ rogatus accepit officium. Tunc exhortans illos et confortans in Christo, cujus militiam professi erant, certum tempus constituit quo, rebus suis dispositis, parati omnes ad eundem locum ei occurrerent, ibique secum iter sanctæ peregrinationis arriperent. Redeuntes autem ad propria diligenter admonuit ut tempore medio caste et innocue se haberent, et seipsos Christo, totius puritatis amatori, milites exhiberent idoneos. Ipse vero cum honesto comitatu præcipua et maxime populosa totius regionis loca circumiens, crebras prædicando facie-

bat stationes, et plurimos ad eandem Christi militiam convertibat. Quibus etiam illud curabit injungere, ut qui possent, præfixo tempore ad locum prædictum aliis occurrerent, cum eis pariter profecturi. Qui vero propter temporis angustiam a negotiis suis expediri non possent, quam celerrime fieri possit, alios sequerentur. Tempore autem profectionis jam vicino, Martinus, licet auctoritate pontificalis mandati tutus esset, cupiens tamen sanctæ professioni suæ reverentiam exhibere, fontem totius ordinis Cisterium adiit, ibique ab ipso loci ejusdem abbate, aliisque præcipuis quibusdam abbatibus, peregrinationis licentia et benedictione accepta, ad monasterium suum reversus est. Ubi etiam fratrum suorum se orationibus commendans et eos mutua charitate divinæ pietati committens, Basileam petiit, ubi jam signatorum multitudo magna convenerat, a quibus lætissime susceptus est. Ibi quoque sermone exhortationis habito, se ipsum et socios beatæ Virgini commendavit, humiliter rogans ut ipsa Filio suo novum conciliaret exercitum. Postea valedicens clero et populo ejusdem civitatis, a quibus plurimum diligebatur, læto vultu et mente impavida sanctæ profectionis laborem cum sociis aggressus est. Qua ex re illud conjicere possumus, hominem Dei nescio quid magni jam tunc in animo concepisse, et quæ Deus per ipsum facturus erat, certo jam mentis augurio præ sagire.

5. Profectus itaque de civitate Basilea signatorum exercitus, relictis aliis, stratam illam arripuit, quæ per angustos Tridentinæ vallis anfractus Veronam ducit, minori quidem labore et majori compendio. Erat autem tam clara et celebris famæ præcurrrens opinio, ut non solum hi per quos eis transitus erat, verum etiam de villis et oppidis cætervatim occurrerent, et eos multo favore et gratia suscipientes, victui necessaria justis pretiis exhiberent. Martinum vero præcipue mirabantur, quod homo religiosi habitus et vitæ admodum spiritualis armatum ductaret exercitum, seque ipsum tanti laboris officio tam strenue coaptaret. Unde et nomen ejus inter se celeberrime frequentantes, post illum Turonensem, qui in sanctorum confessorum catalogo fere primus atque præcipuus est, quadam similitudinis ratione, Martinum hunc alterum vocitabant. Et revera, si rem diligenter inspicimus, quædam, ne multa dixerim, in utroque concurrunt similia. Primum quidem, quod sicut ille aliquando armatam sequens militiam, sicut de ipso scriptum est, tam sancte et innocue se habebat, ut jam tunc non tam miles quam monachus putaretur; ita et hic verus monachus, imo Pater monachorum, armatum ducens exercitum, inter belligeros homines ita vixit, ut quantum labor itineris vel injuncti cura permittebat officii, de rigore suæ professionis nil sibi penitus relaxaret. Deinde sicut ille tantæ fuit compassionis in pauperes, ut asperrimo frigore chlamidem, quam unicam habebat, cum nudo

A paupere partiretur, sic et iste de his quæ vel secum detulit, vel postea, volente Deo, copiose adeptus est, indigentibus sociis largas distribuit portiones: adeo ut in duobus diebus centum viginti marcas in utiles usus liberaliter erogaret, et in tertia die septuaginta marcas argenti. Tertium est, quod sicut ille de monacho factus episcopus in sua tamen paupertatis humilitate seipsum semper continuit, sic et iste, sicut nobis certissime compertum est, cum posset vel episcopatum, vel quas vellet alias ecclesiasticas dignitates, imo et immensam auri argentique pecuniam, nonnullis rogantibus, accepisse; amore tamen ordinis monasterii sui, cui Deus per ipsum, et ipse per Dei gratiam solemniter benefacere cogitabant; oblata respuit, et expleta peregrinatione ad fratres, pauper quidem spiritu, sed cœlestis thesauri operibus dives et plenus reversus est. Sunt alia forte plura quæ possent in utroque Martino unius ad alterum similia reperiri, nisi forte minus idoneo lectori vel sanctissimum confessorem nimis deprimere, vel honestum virum quem dicimus attollere videremur. Quapropter utrumque debito sine honoris venerari nos condecet; sed illum quidem velut sanctissimam animam, jam fruentem consortio angelorum; hunc vero tanquam prudentem virum adhuc in carne agentem, qui et jam apud Deum et homines magni meriti æstimatur, et postmodum apud utroque amplioris gratiæ per Dei gratiam futurus sit. Sed neque illud silendum credimus, quia in illius sancti Martini sacro natalitio iste Martinus natus est in mundum. Et ideo Martinus appellatus est, etc.

6. Venientes itaque Veronam milites peregrini cum duce suo, tam a populo civitatis quam ab alia multitudine maxima signatorum, quæ illos de diversis mundi partibus ad eundem locum prævenerat, lætissime suscepti sunt. Nam et ipsius urbis episcopus Martinum in domum devote ac reverenter assumpsit, eique per octo fere hebdomadas sumptus et obsequium benevole ministravit. Postea discedentes Venetiam petierunt; ibi naves intrare decreverant, et inde versus Alexandriam, civitatem Ægyptiam, recto impetu navigare; propterea quod tempore illo in partibus transmarinis inter nostros et barbaros induciæ pacis erant, quas nostris, salva fide, quam interposuerant, solvere non liceret.

Erant autem in exercitu signatorum famosi et potentes viri quamplures, tam sæculares quam ecclesiastici. Inter quos Balduinus, comes Flandrensis, et Bonifacius marchio de Monteferrato, auctoritate et viribus atque consilio præcipui habebantur. Et siquidem omnes uno consensu in hoc convenerant, ut petentes Alexandriam, et eam viriliter obsidentes, non tam belli fortunam quam divinæ virtutis experirentur potentiam. Quod utique si fecissent, sperabile satis erat tam ipsam magnificam civitatem quam et maximam totius

Ægypti partem facili compendio in eorum potestatem posse transferri, eo quod totus fere populus terræ vel consumptus fame perierat, vel squalebat penuria propter sterilitatem ejusdem videlicet terræ, cui Nilus frugiferas aquas, quibus eam rigare solet, annis, ut aiunt, jam quinque subtraxerat. Impediebatur autem illud principum nostrorum laudabile satis consilium fraude et nequitia Venetorum, qui tanquam domini navium et principes Adriatici maris, eis navigium penitus abnegabant, nisi cum ipsis prius celebrem Dalmatiæ civitatem, juris autem Hungarici, Jafiram [*al.* Jaziram] expugnarent. Aiebant enim illam semper suis utilitatibus fuisse contrariam, adeo ut sæpe cives ejusdem urbis naves illorum mercibus onustas piraticis invasionibus spoliassent. Quæ utique res nostris principibus, tanquam Deum timentibus, crudelis ac nefaria videbatur, tum quia civitas illa Christianæ gentis erat, tum quia ad regem Hungariæ pertinebat, qui et ipse signo crucis accepto, ut moris est sub protectionem summi pontificis se et sua tradiderat. Illis ergo instanter urgentibus, nostris autem obnixè negantibus, sub hac contentione atque discordia plurimum temporis elapsum est. Putabant enim rem omnino detestabilem et Christianis illicitam, milites crucis Christi in homines Christianos cæde, rapina et incendio degrassari, qualia in expugnandis urbibus frequenter solent accidere. Unde et multi pauperes, qui secum pauca detulerant, eisdem consumptis, non habentes ultra viaticum, relicto exercitu, versis vestigiis ad propria regressi sunt. Sed et quidam potentes et divites viri, non tam rerum penuria laborantes quam perpetrandi flagitii horrore perterriti, inviti ac pene nolentes in reditum conversi sunt. E quibus aliqui Romam petentes vix a summo pontifice redeundi licentiam impetrare potuerunt, ea tamen conditione præfixa, ut saltem post aliquot annos votum suæ peregrinationis exsolvent. Qui reditus peregrinorum non solum exercitum nostrum illorum fraudavit absentia, verum etiam multos, qui de Germania cæterisque regionibus subsequi festinabant, ab illo, quem conceperant, animi fervore cohibuit, ut in locis suis immoti consistere-

Tempore autem illo missus est ad exercitum nostrum cardinalis quidam, Petrus videlicet Capuanus, quem summus pontifex ad hoc direxerat, ut præfatam sedaret controversiam, ageretque cum Venetis, ut felici embolæ, id est Christi militiæ maturum versus Alexandriam præstarent navigium. Quod cum ab eis nullatenus extorquere posset, nisi nostri propositam sibi conditionem implessent, visum est eis veniale magis et minus improbabile, minori malo majus bonum compensare, quam votum crucis inexpletum relinquere, et gressu retrogrado ad suos cum peccato reportare infamiam.

(2) Ms. vitiose *Nunois Adringue*. Sunt qui scribant, ut apud Janum Parrhasium Eustathius, *Jon.*

A Sponderunt itaque facturos se quod illi instanter exigebant, accepto nihilominus ab eis certissima sponsione quod ipsi quoque armati nostros usque Alexandriam et comitarentur et velierent. Videns ergo Martinus noster non solum negotio crucis moras innecti, sed et toti exercitui nostro fundendi sanguinis Christiani necessitatem incumbere; nesciens quo se verteret, quidve ageret, totus in se exhorruit, et de pluribus, quorum ei quodlibet displicebat, illud elegit quod in tali articulo potissimum videbatur. Aggressus itaque præfatum cardinalem, omnium precum instantia suppliciter exorabat ut eum a voto peregrinationis absolutum ad solitam claustralis vitæ quietem transire permitteret. Ille vero nisi prius expleta peregrinatione, omnem prorsus ei reditum denegabat, et insuper majorem imponens sarcinam, auctoritate summi pontificis, omnes ei commisit Theutonicos quos vel ipse adduxerat, vel ibi repererat, vel qui postmodum ad eundem exercitum essent venturi. Injunxit etiam tam ei quam quibusdam aliis religiosis, qui aderant, ut per omnes casus socios sequerentur, et eos a sanguine Christiano, quantum posset fieri, cohiberent.

7. Trajecta igitur classe per mare Adriaticum, quod et ipsum Dalmaticum appellatur; alterum quidem ab Adria civitate, vel secundum fabulas, a filia Jonis Adria (2); alterum vero a Dalmatica quam alluit, appellationem accipiens, milites nostri celeri cursu, sed mente tristi et tarda, regionis opposita littora tenuerunt, ac ne in re odiosa et sibi ipsis detestabili diuturnas agerent moras, præfatam urbem magno terrore et fremitu obsederunt, eamque per triduum non tam hostiliter quam minaciter oppugnant, sine cæde et sanguine ad deditionem compulerunt. Quæ civitas postquam suis victoribus tradita est, mox eam Veneti a fundamentis inexorabili odio subverterunt. Quo in facto, quia nostri sententiam excommunicationis inciderant, pro eo quod rebus Hungariæ regis manus iniecissent, quas ille signo crucis accepto, B. Petri summi que pontificis protectioni commiserat, visum est nostris ad eundem summum pontificem nuntios destinare, ut coactæ, culpæ misericorditer condescendens, eos ab illa sententia excommunicationis absolveret. Qui legationi prosequendæ cum personæ utiles et idoneæ quærentur, electus est Martinus abbas, et cum eo Suesionensis episcopus, vir magnæ sanctitatis et dulcis facundiæ, et tertius magister Joann. Parisiensis, homo Francigena, nobiliter eruditus et sermone affabilis; quorum interveniente præsentia, causa favorabilis apud summum pontificem plenius fulciretur.

Qui tres viri cum Romam venissent, admissi causam quam attulerant fideliter exponentes, dominum papam humillime rogaverunt ut coacto flagitio, quod milites nostri ob Christi honorem in Christiana Italia Adriæ pater fuit, a quo Sinus Jonus, qui mox ab Adria filia dictus est Adriaticus. (CANIS.)

nos commiserant, clementer ignosceret, et causa diligenter inspecta, illam excommunicationis relaxaret sententiam. Ille vero tum favore quem necessitas excusabat, tum nostri exercitus humili supplicatione, tum etiam nuntiorum gratia et auctoritate permotus, habita secum deliberatione, petitæ indulgentiæ benignus assensit, jussitque scribi formam absolutionis ad nostrum exercitum perferendam. Erat enim vir multæ discretionis et gratiæ; juvenis quidem ætate, sed canus prudentia, maturus animo, morum honestate compositus, clarus genere, forma conspicuus, amator æqui et boni, inimicus autem nequitæ et malitiæ, adeo ut non tam sorte quam merito Innocentius vocaretur.

8. Factum est autem, dum adhuc nuntii nostri in curia versarentur, certus rumor insonuit, venisse videlicet Alexium juvenem in castra, Græcum genere, filium videlicet Isaac regis Constantinopoleos, missum a Philippo, rege Teutonicorum, cum nuntiis et mandatis, quibus obnixè rogabat exercitum ut præfatum juvenem in regnum suum restituere niterentur. Cujus rei ordo talis est, si ordo congrue dici potest rerum inordinate et crudeliter gestarum narratio (3): Regnante igitur apud Græcos Isaac illo, quem diximus, frater ejus Alexius, patruus minoris Alexii, cujus et modo facimus mentionem, consilio quorundam pessimorum, maxime autem cujusdam cognati sui, nobilis quidem viri, sed perfidi, qui Murtiphlo, id est *flos cordis* in gente illa vocabatur, eundem fratrem suum Isaac regno deiecit, et ipse regnum arripens, filium ejus, et eundem nepotem suum, hunc scilicet de quo nunc agitur, Alexium sub diligenti custodia carceri mancipavit. Qui tamen, inventa opportunitate, latenter effugiens, occulta et celeri fuga Teutoniam petiit; veniensque ad Philippum regem, qui sororem ipsius habebat uxorem, suas illi patrisque miseras, et patri crudelitatem fideliter conquestus est. Qui præfatum juvenem satis honeste suscipiens, eum apud se aliquanto tempore magno dilectionis affectu detinuit, eique sumptus et obsequia copiose ac liberaliter ministravit. Audiens autem exercitum nostrum, Jazira expugnata, circa fines Græciæ conversari, sæpe dictum juvenem cum nuntiis et epistolis suis direxit ad principes, utrum, si fieri posset, in regnum patris sui reducere molirentur. Teutonicis autem pro eo quod sui juris esse videbantur, hanc rem securiosius et imperiosius injungebat. Marchionem, cognatum suum, ejus, quæ inter eos erat, commonebat propinquitatis. Flandrenses atque Francigenas et Venetos, et aliarum regionum homines, omni precum molimine sedulus exorabat, certissime promittens, si ille auxilio ipsorum sedem suam reciperet, peregrinis omnibus tam per Teutoniam quam per totam Græciam tutam ac liberam in perpetuum patere viam. Accedebat etiam ad hoc quod idem juvenis certissime pollicebatur, si viribus eorum re-

stitutus foret, eis in commune argenti trecenta marcharum millia se daturum. His omnibus causis in unum concurrentibus, major pars nostri exercitus in assensum juvenis jam cœperat declinare. Pauci vero, qui de crucis proventu magis erant solliciti, obnixè dissuadebant, dicentes, id quod et verisimile putabatur: præfatum juvenem sine ferro et sanguine nullatenus posse restitui; videbatur enim eis stultum et improbum, paucos homines peregrinos, nec habentes quo se reciperent, omisso sanctæ peregrinationis proposito, certo suo periculo, pro commodis alienis, tantæ urbi, tam munitæ, tam populosæ, bellum indicere, quod sine multa cæde alterutrius partis, vel fortassis utriusque, terminari non posset. Sed de hac re, id est de juvenis illius restitutione, ad tempus tacendum est. Sequentia suo tempore prosequemur. Postquam ergo, sicut loqui cœperam, rumor iste Romæ auditus est, dominus papa cum omni clero suo, nuntiisque nostris, aliisque quamplurimis vehementer expavit, metuens ne maligni hostis invidia hac occasione vel totius exercitus nostri machinaretur interitum, vel saltem crucis negotium impediret. Oderat autem summus pontifex illam urbem tam ipse quam ejus prædecessores a multo tempore, quoniam jam diu Romanæ Ecclesiæ rebellis exstiterat, et in quibusdam fidei articulis, velut in processione Spiritus sancti, quem Græci de Filio procedere negant, et in modo sacrificandi, quod illi in fermentato facere solent, a fide catholica dissidebant. Unde et quemdam cardinalem, qui quodam tempore a summo pontifice ad eos corripandos et instruendos missus erat, versis sursum vestigiis, et capite deorsum in aere suspenderunt, donec communicato cum Petro spiritum exhalaret. Oderat igitur eam, ut diximus, et optabat, si fieri posset, eam a gente catholica sine sanguine expugnari, nisi nostri cladem exercitus formidaret. Hoc autem per nostros posse fieri non sperabat, dicens eandem urbem plus in solis navibus piscatorum abundare quam illos in toto navigio. Habebat enim mille sexcentas piscatorias naves, quarum quælibet per totum annum ad quatuordecim dies fisco regio persolvebat nummum aureum, qui perperam (4) vocari solet Ferdoni, id est quartæ parti marcæ unius æquivalens. Bellicas autem sive mercatorias habebant infinitæ multitudinis, et portum tutissimum. Erat autem de consilio et sententia ejusdem summi pontificis, qui de crucis negotio maxime anxiebatur, ut nostri recto cursu versus Alexandriam navigarent. Permittebat etiam eis ut de maritimis locis Romanæ, quam alluit id mare, cibos inemptos, id est absque pretio moderate tollerent, qui eis ad annum dimidium possent sufficere. Quod suum consilium, quia mutari metuebat, et crucis profectum terrenis occupationibus impediri, merito tam ipse quam alii omnes novis rumoribus turbabantur

(3) Alexius fratrem Isaacum excæcaverat et throno detruserat an. 1195. (BASN.)

(4) Ms. *propera*; forte *provertea*.

9. Instabat igitur abbas omni precum molimine, et has omnes, quas diximus, causas aliasque prætendens, redeundi licentiam flagitabat. Ille vero omnino ei reditum denegabat, nisi prius Terram sanctam, quam petere voverat, attingisset. Egressus itaque de curia Martinus cum sociis, accepta pontificali benedictione, cum litteris continentibus formam absolutionis, quæ nostro exercitui redderentur, Beneventum petiit, reperitque ibi Petrum illum Capuanum, cujus supra meminimus, versus Achonem recto cursu transnavigare cupientem. Cui Martinus adhærens pontificales epistolas per socios misit ad castra, per quos etiam Teutonicæ cohorti, quam prius ductaverat, verbis excusatoriis valedixit, ii Nonas April. (April. 4). Deinde apud Sypuntem navem ingressi, post laborem diuturni temporis portum Achonis tenuerunt, ubi etiam ab omnibus celeberrime suscepti sunt, vii Kal. Maii (April. 25). Erat autem ibi Teutonicæ gentis magna frequentia, inter quos quidam nobiles et potentes viri, qui Martinum in Germania prius noverant atque dilexerant, cum devotissime susceperunt. Capuanus vero omnes ei Teutonicos, qui vel tunc aderant, vel postmodum superventuri sperabantur, summi pontificis auctoritate commisit. Eadem æstate, circa dies illos qui propter fervoris malitiam caniculares vocari solent, orta est ibi gravissima pestis, et corporum humanorum corruptio in tantum, ut una die plus quam bis mille corpora mortuorum sepulta memorentur. Erat autem tam subita et improvisa lues, ut quisquis cœpisset ægrotare, infra triduum mortem certissimus exspectaret. Unde et multi subita ægritudine deprehensi, cum de rebus suis disponere non valerent, vocato abbate, omnia sua illi tradebant, vel retinenda in proprium, vel distribuenda sociis egentibus, retenta sibi parte sua prohibitu disponentes. Quam rem ipse Martinus ita fideliter exsequabatur, ut in duobus diebus, quod et paulo ante dictum est, centum viginti marchas in tales usus expenderet, et in tertia septuaginta marchas. Quorumdam etiam virorum fortium arma, quæ illi ob rerum penuriam pignori supposuerunt, ipse gratuito pretio satis liberaliter redimebat. Amplius autem per infirmos strenua pietate discurrens, tam consilio quam rerum impensa benevole providebat, admonens eos de pura confessione, de certa spe æternitatis, ne mortem brevem et momentaneam formidarent, post illam continuo vitam interminabilem accepturi. Sanos etiam viriliter exhortabatur, ne terret eos brevis illa et cito transitura calamitas, sed promptis animis ad utrumlibet parati essent, vel hanc vitam ad honorem Dei diutius producere, vel socios sequendo æternam brevi compendio feliciter adipisci.

10. Hac igitur peste in civitate illa et finibus ejus diu pervagante, maxima pars tam civium quam peregrinorum ibidem commorantium ejusdem contagionis tabe consumpta est. Nam et de sedecim hominum personis, quæ in abbatis hospicio

A versabantur, vix ipse quartus mortem effugit; cæteri omnes periculo succubuerunt. Sed et si qui superstites erant, ii responso mortis accepto languidi et exsanguies eam per singula momenta certissime præstolabantur. Accessit autem ad hoc et aliud incommodum, quoniam induciæ pacis, quæ inter nostros et barbaros juramento firmatæ fuerant, fraude illorum et nequitia solutæ sunt, captis et spoliatis duabus navibus nostræ gentis, et direptis omnibus quæ in eis vehebantur. Quam tamen injuriam nostri fortiter ac celeriter vindicantes, sex illorum naves magnas annona, et mercibus, ac aliis rebus onustas in mari deprehensas, tam ipsas quam omnia quæ in eis erant, sibi prædam fecerunt. Atque ita divina virtute et sua fraudem illorum viriliter ulti sunt. Renovato itaque bello cœpit hostilis rabies solito vehementior nostris incumbere, tum propter numerum pauciores, tum quia et hi qui residui erant tanquam morte vicina imbecilles et invalidi putabantur. Quapropter visum est his qui inter eos præcipui habebantur, nuntios ad castra peregrinorum dirigere, quos in Græcia versari acceperant, ut civitati Achonitanæ, et illi portiunculæ Terræ sanctæ, quam adhuc nostri multo labore et periculo possidebant, maturo subvenirent auxilio, et scirent eam vix jam posse diutius defensari. Hanc quoque legationem, rogantibus illis, suscepit abbas Martinus cum alio quodam viro, Conrado scilicet, advocato de Swartzenberg: cui idem abbas testimonium perhibet tantæ integritatis, ut quoties se vel joco, vel serio, vel casu mentitum esse recordaretur, tot venias in secreto petere consuevisset. Ex quo et illud satis patet eum qui in levibus et his quæ alii fere omnes pro nihilo ducunt tam providus erat, in majoribus nullatenus fuisse negligentem. Tertia ergo die ante festum sancti Martini præfati duo viri navem ingressi sunt, et in Circumcisione Domini juxta Constantinopolim littora tenuerunt. Ubi tunc exercitus noster non satis lætus agebat, eo quod magnum discrimen incurrisset negotiis implicitus alienis. Quod utique Deum ita ordinasse credendum est, ut civitas illa, quæ pro sua magnitudine atque potentia jam multo tempore Romanæ sedi rebellis fuerat, virtute nostrorum et insperata victoria unitati ecclesiasticæ redderetur.

Venientes itaque ad nos nuntii transmarinæ Christi militiæ, reverenter ab omnibus ac benevole suscepti sunt, maxime autem a Teutonicis illis quibus abbas præesse consueverat. Exposita autem causa sui adventus, compassionem utique magnam experti sunt, sed nullam omnino spem consilii seu auxilii a nostris acceperunt, quippe qui nec sibi ipsis posse satis auxiliari videbantur. Erant enim in tanto extremæ adversitatis articulo, ut nec circa civitatem ipsam satis essent securi, propter inæstimabilem hostilemque Græciæ plebis multitudinem: nec ab ea absque multo labore ac periculo discedere possent, propter innumeras illorum na-

ves, quibus, si fugerent, eos persequi et expugnare satis hostiliter cogitabant. Unde factum est id, quod raro solet accidere, ut nostri eidem civitati, de qua fugere non audebant, obsidionem ponere cogitabant. Ad cuius rei evidentem notitiam, operæ pretium est illud explicandum resumere, quod in superioribus nos ad tempus suppressisse meminimus. Quam rem si quisquis diligenter adverterit, occulta Dei judicia et latentes rerum accidentium causas poterit pernoscere.

11. Ordo autem rerum illarum quæ nostros in hanc perduxerant necessitatis angustiam, hoc modo colligi potest: Cum regius ille juvenis Alexius, quod et supra dictum est, cum nuntiis et epistolis Philippi regis in castra venisset; et ipse quoque precibus suis et promissis ingentibus principes exercitus nostri plurimum permovisset, cœperunt paulatim omnes, ut diximus, in ejus favorem et causæ ipsius præsidium declinare, quod utique diversis ex causis agebatur, tum ob gratiam regis Philippi, qui nostris pro ipso attentius supplicabat, tum quia pium eis videbatur, si fieri posset, legitimum regni hæredem, crudeliter dejectum, in sedem suam reducere; tum etiam propter ejusdem juvenis preces atque promissa; qui si restitutus foret, magnum peregrinis omnibus et tunc et postea præstare posset auxilium. Aderat autem et illud, quod eandem civitatem S. Romanæ-Ecclesiæ noverant esse rebellem et odiosam, nec putabant ejus oppressionem a nostris summo pontifici, vel etiam Deo plurimum displicere. Sed et Veneti, quorum navigio utebantur, ad hoc præcipue impellebant, partim in spe promissæ pecuniæ, cujus illa gens maxime cupida est, partim vero pro eo quod eadem civitas multitudine navium freta in toto illo mari principale sibi dominium arrogabat.

Harum omnium rerum et forte aliarum concursu illud actum est, ut omnes in favorem juvenis unanimiter consentirent, et ei suum pollicerentur auxilium. Fuit autem et alia, ut credimus, causa, longe his omnibus antiquior atque potentior, divinæ scilicet bonitatis consilium, quod gentem illam elatam ex rerum opulentia ab illo fastu suo deprimi, et ad pacem et concordiam sanctæ universalis Ecclesiæ revocare hoc ordine disponebat. Congruum quippe videbatur ut gens illa, quæ aliter corrigi non valebat, paucorum cæde, et rerum temporalium; quibus intumuerat, amissione puniretur, ut et populus peregrinus superborum spoliis ditesceret, et terra tota in nostram transiret potestatem, et Occidentalis Ecclesia sacrosanctis reliquiis, quibus illi se indignos reddiderant, illuminata perpetuo lætaretur. Accidit autem et illud, quod utique magnum est, quod sæpe dicta civitas, quæ semper infida peregrinis exstiterat, deinceps, volente Deo, mutatis civibus, fida et unanimis permanebit, et nobis ad expugnandos barbaros, et

A Terram sanctam obtinendam ac possidendam quanto vicinius, tanto præstantius ministrabit auxilium. Quæ omnia utique cassarentur, si gens illa per homines alterius fidei, veluti gentiles aut hæreticos expugnata foret; imo, quod et gravissimum esset, in eorum transiret errorem. Has igitur causas apud Deum arbitrator præcessisse, nobis quidem occultas, ei vero, qui omnia prævidet, manifestas, quibus res istæ grandes atque mirificæ, quas sumus dicturi, certo limite, sed occulto, ad suum perducerentur eventum.

12. Ex hac igitur tam occulta et inscrutabili divinæ mentis conceptione, quæ omnia formaliter comprehendit, quam nec arenæ numerus, nec guttarum in mari, nec frondium in silvis fallere potest, omnia quæ in tempore fieri vel contingere solent, certo tramite et immutabili cursu proficiscuntur. Unde et eam Græcorum philosophi archetypum, id est principalem figuram vocare solent: Joannes in Evangelio suo (cap. 1) vitam nominat. Quod factum est, inquit, in ipso vita erat, et vita erat lux hominum. Sicut enim in mente hominis, qui mortalis est, res illæ quodammodo vivunt, quas cogitat in præsentia, sive illæ præsentia sunt, sive adhuc futuræ sperantur; ita quidem, imo multo verius in mente divina, quam Græci *noyn* vocant, quæ tota vitalis, vel potius ipsa vita est, quæ nihil vel ignorare vel oblivisci potest, vivebant omnia etiam antequam fierent, quæ vel postea creata sunt, vel adhuc usque ad finem sæculi creabuntur. Quæ divinæ mentis conceptio cum rerum omnium et minimarum ideas, id est formas contineat, multo magis hanc rem, quam dicere proponimus, tantam, tam novam, tam mirificam, sicut futura erat, ita ab æterno complexa est. Itaque ex illa irrefragabili Dei dispositione processisse credendum est, quod exercitus noster, qui mox capta Jazira versus Alexandriam tendere festinabat, mutato proposito, huic tantæ civitati bellum indixit, et directo navigio fines ejus hostiliter ingressus est, positis castris haud longe ab ipsis mœnibus urbis ad bellum paratus consedit. Cui cum magna multitudine armatorum occurrit ille fraternæ sedis invasor et possessor Alexius, qui brevi conflictu virtutem militum vix expertus, dissidens causæ suæ et ignaviæ sociorum, quos nec sibi propter perpetrata flagitia satis fidos arbitrabatur, mox in fugam turpiter conversus est.

13. Cives itaque magnificæ (5) urbis territi fuga regis sui, quem etiam plerique nec prius propter scelera perpetrata satis dilexerant, simulque per nuntios a juniore Alexio promissis ac precibus frequentibus attentati, nostris quoque contra spem suam comminantibus excidium urbis, nisi illum legitimum hæredem regni in regem susciperent, patentibus portis illum cum totò exercitu intra mœnia pacifice admiserunt. Qui etiam

(5) Contigit hoc anno 1205, primo mensis Augusti; suffocatus est vero Alexius post sex imperii menses die 5 Februarii. (BASN.)

juvenis regalibus ornatus indumentis in sede regni, ut decuit, absque mora collocatus, dimidiam promissæ pecuniæ partem principibus nostris benevole ac liberaliter numerari jussit, sperans se id quod reliquum erat, brevissimo tempore redditurum. Manserunt itaque nostri in ipsa civitate per aliquot dies, et tam novi regis quam civium ipsorum obsequio moderate utentes, id maxime cavebant ne cui onerosi hospites viderentur. Sed quoniam civitas ipsa, licet magna et speciosa, duobus populis tam diversis lingua et moribus, nec satis mutua dilectione consentientibus, tantæque hominum et equorum multitudini sufficere non valebat, placuit eis ut, relicta urbe, in locum planum atque diffusum sese reciperent, ibique positis castris, promissa regis commodius expectarent. Quibus urbem egressis coepit oriri occulta quædam civium adversus regem seditio, plerisque murmurantibus quod ipse homines peregrinos et a moribus suis alienos tanto foveret affectu, et jam fere totius opes Græciæ sine causa ad eos transtulisset, et adhuc tantundem vel forte plura, spoliato regno suo, eis largiri proponeret. Quam rem cum omnes fere quererentur, ausi sunt etiam ipsum regem patenter arguere, publice prohibentes ne regnum suum pro commodis spoliaret alienis, ne suorum inopiam prædam faceret aliorum; sed eos, tanquam rerum alienarum cupidissimos invasores, pariter cum ipsis persequeretur et perderet. Quæ illorum seditio novum regem vehementer exterruit, tum propter civium eorum perfidiam, qui eum coacti susceperant, tum propter illam, quam in nostros habebat dilectionem, tum propter juramentum de reddenda pecunia, quod ipse bona fide præstiterat. Videres eum graviter anxium, quasi mediam inter suorum nequitiam et amorem nostrorum, et gratiam Philippi regis, quod si nostros vel falleret vel læderet, graviter metuebat offendere. Cum ergo ad tantum facinus non facile posset impelli, Marciflo ille, cujus superius fecimus mentionem, cujus consilio pater ejus cæcatus, et ipse in carcerem retrusus fuerat, eum propria manu suffocavit, dicens: Minus esse malum, si solus ipse præsentis vitæ foret exemptus, quam si totius Græciæ opes ad ignotos quosdam homines ejus stultitia transferrentur. Quo sublato de medio ipse tanquam homo regii generis, et ipse quoque sanguine propinquus, diadema sibi imposuit, et regiam sedem tam audacter quam imprudenter occupans, cepit de regni negotiis et nostrorum perditione crudeliter cogitare. Cujus nos in hoc facto impietatem attentius abhorrentes, ita cogimur exclamare.

14. Crudelis igitur parricida, postquam juvene suffocato regnum invasit et tenuit, jussit ad tempus rumorem hujus sceleris reticere ac suppressi, ne statim ad castra perveniens nostrorum auribus insonaret, antequam ipse conceptæ fraudis experiretur molimina, misitque continuo nua-

lios sub nomine junioris Alexii, qui principes exercitus nostri de castris ad ipsum evocarent, quasi promissam pecuniam et insuper ampliora munera regis liberalitatis accepturos. Quod cum ad ipsos perlatum esset, ipsi tanquam homines Christianæ simplicitatis, nullam ibi fraudem suspicantes, urbem ingredi festinabant; quippe qui nil minus metuebant quam novum regem, quem ipsi creaverant, tam brevi temporis articulo de medio esse sublatum. Erat autem ibi vir quidam prudentissimus, dux videlicet Venetorum, cæcus quidem in facie, sed perspicacissimus in mente, qui corporis cæcitatem animi vigore atque prudentia optime compensabat. Hunc alii semper in rebus ambiguis omni diligentia consulabant, et ad nutum ejus publica negotia solebant disponere. A quo cum alii more solito quæsisset quid ei de hac re videretur, dissuasit ne se, amore pecuniæ, Græcorum dolis exponeret, dicens se idipsum timere quod evenerat, id est, ne juvenis Alexius vel a suis peremptus esset, vel tanquam Græcus genere, ab eis corruptus nostram cum illis machinaretur perniciem. Dum ergo principes super hac re diutius consultassent, nuntii vero perurgerent instantius, erupit rumor ille de medio civitatis, et universum exercitum gravi terrore concussit. Videbant se in terra hostili deprehensos, in medio pessimæ nationis, et illum raptum e vita, quem ipsi eis in manu potenti et magno terrore regem induxerant, qui utique si viveret, posset et illorum vecordiam reprimere, et nostros plurimum consolari, eosque securos ac locupletes de regno suo ad explendum iter suæ peregrinationis emittere. Quibus omnibus se nunc frustratos penitus agnoscebant, adeo ut nihil aliud quam mortem a rege novo et civibus certissime expectarent. Quid enim agere, aut quid spei habere poterant homines peregrini in tali articulo deprehensi, nec habentes ullum securitatis receptaculum, quo vel ad horam possent ab incursu hostium respirare? Indicerent eis bellum, ut eos publice in suam persecutionem excitarent, quos sciebant et antea latenter sibi esse inimicos? At vero illorum infinitus erat numerus, et qui quotidianis cresceret supplementis, et in terra propria, ubi eis omnia copiose suppeterent; nostri autem pauci et inopes in medio inimicorum, a quibus nil aliud sperare poterant, nisi quantum, ut ita loquar, suis possent ab eis gladiis exsecare. Sed et illud eos plurimum contristabat, quod promissa pecunia magna ex parte frustrati erant, cujus spe ipsi iter suum distulerant, et viaticum peregrinationis suæ negotiis insumpserant alienis. Elegerunt tamen illud, quod in tali casu optimum putabatur, consilium, dissimulato metu, sine quo utique esse non poterant, minaciter obsessis hostibus imminere, et in vindictam suffocati regis, quem ipsi instituerant, totam urbem cum civibus suis et illo execrabili parricida, hanc quidem ad excidium, illos vero ad certam mortis poenam reposcere. Quibus ita in-

sultando tantum eis terrorem incusserant, ut illi de mœnibus suis egredi vix auderent, maxime autem propter balistas nostrorum, quorum usus quanto est rarior apud illos, tanto etiam terribilior et periculosior æstimatur. Interim autem nostri confirmatis animis ad utrumque parati erant, vel ad recedendum, si se honesta et utilis præberet occasio, vel ad cædendos hostes, et subeundam ab eis et cum eis mortem, si illi de lateribus suis ad conflictum auderent erumpere. Nam de victoria tantæ multitudinis obtinenda, sive de expugnatione urbis nulla eis spes poterat arridere, pro eo, quod illa munitissima erat; illorum autem numerus inæstimabilis quotidie succrescebat. Sed quanto studio noster exercitus optabat configere et mori cum hostibus, tanto illi refugiebant victoriam de nostris suis mortibus comparare, videntes jam illos in terra hostili laborare penurie, se autem in loco suo bonis omnibus abundare.

15. Consederat itaque exercitus noster ante regiam urbem, ut dictum est, sed absque ulla spe ejusdem expugnandæ. Quoniam ipsa non solum innumera civium multitudine, sed et bonis omnibus abundabat; et tanto munita studio, ut paucorum manu posset ab innumeris hostibus defensari. Est enim civitas triangula, ut aiunt qui eam viderunt, habens in quolibet latere magnum milliare, vel amplius, ex ea parte qua terram attingit, vasto aggere et muro firmissimo tripliciter clausa; turres habens per circuitum sui excelsas et fortes, adeo sibi invicem propinquas, ut puer septennis de una turri ad alteram pomum valeat jaculari. Structuram autem ædificiorum in corpore civitatis, in ecclesiis videlicet, et turribus, et domibus magnatum vix ullus vel describere potest, vel credere describenti, nisi qui ea oculata sive cognoverit. Ex ea vero parte qua ipsam urbem alluit Hellespontiacum mare, quod separat Asiam ab Europa, quibusdam in locis adeo angustum, ut de una in alteram transmittat aspectum; ex ea, inquam, parte quoniam agger esse non potuit, propter frequentiam portus quem habet tutissimum ac celeberrimum, muri sunt alti admirandæ spissitudinis, et turres densæ, eductæ ad tantam celsitudinem, ut quis in culmen ipsarum aspectum dirigere perhorrescat. Hanc autem tantam firmitudinem et decorem, quem nunc habet, a prima origine non accepit. Nam olim quidem ita erat, sicut unaquæque aliarum, et Græco nomine Bizantion vocabatur. Unde et apud modernos nummi aurei, qui in illa formari consueverant, a nomine ipsius urbis *Bisantii* appellantur. Postea vero cujusdam regie visionis occasione de qua aliqua dicturi sumus, in eum quem nunc habet splendorem atque magnificentiam promotus est. Quæ visio licet brevis humilisque appareat, magnæ tamen cujusdam rei fuisse prænuntiam, effectus subsequens declaravit.

A Sicut enim visione quandoque magnarum rerum longe minores designantur, quemadmodum in somno Joseph per solem, et lunam, et stellas undecim patet ejus, et mater, et fratres undecim designati, ita nonnunquam per infimas magnæ et celebres designatæ reperiuntur, velut in visione Danielis, ubi per quasdam bestias regna potentissima legimus præmonstrata. Quapropter falluntur hi qui putant eorum quæ se dormientes videre putant, nullam esse distantiam, sed omnia vana esse, et nullum prorsus in se continere mysterium.

16. Visio igitur illa, quam dicimus, huic tantæ pulchritudini et gloriæ civitatis illius occasionem præstitisse, hujusmodi fuisse narratur et legitur: Post illam celebrem donationem qua Constantinus, B Græcorum ac Romanorum imperator, reddita sibi sanitate et fugata lepra cœlesti miraculo, Christum ejusdem salutis auctorem, et beatos apostolos Petrum et Paulum, qui nuntii fuerant, necnon et Sylvestrum papam, qui minister exstiterat, imo totam Christi Ecclesiam regaliter honoravit; idem Constantinus regie sedis dignitatem, quam Romæ habuerat, beato Petro derelinquens, Græciam petiit, et hanc urbem, quæ tunc Bisantium dicebatur, præ cæteris omnibus habitandam elegit (6), ubi dum nocte quadam regali strato suffultus quiesceret, videbatur sibi videre aviculam [f. aniculam] quamdam longævam valde et mortuam, quam et beatus Sylvester papa, qui et præsens adesse videbatur, dicebat ab eo certissime suscitandam. C Quam cum idem imperator facta oratione in juvenulam quamdam pulcherrimam suscitasset, et illa casto amore suis aspectibus placuisset, induit eam regia chlamyde, et cum diadema suum capiti ejus impressisset, mater ejus Helena ei dicere videbatur: *Hanc, fili, habebis uxorem usque in finem sæculi in hac pulchritudine permansuram.* Quam visionem cum ipse pluribus retulisset, et alius sic, alius vero sic, eam interpretaretur; proposuit ipse rex a jejuniis non cessare, donec Christus ei per famulum suum Sylvestrum interpretationem suæ visionis exponeret. Cum ergo septem diebus jejunasset, ipsa nocte septima apparuit ei beatus Sylvester in visione, dixitque ad eum: D [f. anus] *illa quam vidisti, civitas ista est, quæ jam quasi neglecta et senio defuncta, per te in tantum decorem renovanda est, ut regina dicatur inter omnes Græciæ civitates.* Qua visione rex non tam territus quam gavisus, convocatis de tota regione opificibus tam lignorum quam lapidum, jussit eam et ampliari loco, et muris ac turribus emuniri, ecclesiis cæterisque ædificiis exornari, donec in eam quam nunc habet pulchritudinis elegantiam juvenescens, Romæ similis, ut aiunt, redderetur. Unde et ipsa urbs quandoque altera Roma dicta est, et terra ei adjacens hodieque Romania vocatur. At ne ulla superessent vestigia vetustatis, repro-

(6) Eadem habet Althelmus *De laude virginum*, l. 1. (BASN.).

bato priore vocabulo, quod posset homines illius primævæ humilitatis commonere, præcepit eam Constantinopolim appellari, a suo videlicet nomine et Græco, *polis*, quod *civitas* interpretatur. Hanc itaque, ut dictum est, a parte terræ nostri obsederunt, magis utique odio rerum suarum, quod aliud propter causas præmissas facere non audebant, quam ulla spe obtinendæ victoriæ, pro eo quod ipsa inexpugnabilis videbatur. Cum ex ea parte nil aut parum proficerent, placuit eis ex altera parte, qua mari clauditur, non tam fortunam, quam divinæ virtutis potentiam, sine qua illud nullatenus fieri posse noverant, suo magno periculo experiri. Insilientes itaque naves suas velut quodam indignationis impetu ad terrorem inimicorum, trajecto mari, quod ibidem angustum est, in litore opposito civitati cuncti viriliter consederunt, ibique mutato proposito cœperunt de explendo negotio per mortem aut victoriam solertius consultare.

17. Sed et de navibus illis, quarum infinita erat multitudo, frequenter aliquæ leviores ac celeriores ad lacessendos eos et virtutem illorum experiendam subito erumpebant, quibus illi occurrentes jaculis et sagittis, et maxime terrore balistarum eos facile abigebant. Consulentes itaque ducem illum Veneratorum, cujus paulo ante meminimus, hominem videlicet cæcum vultu, sed animo perspicacissimum, id habuerunt consilii, ut per singulas naves suas, juxta malum ipsius navis alias quoque arbores longas valde et fortes hinc inde erigerent, et eas carinæ fortiter tam cum ipso malo quam sibi invicem tam vasto collaquearent connexu, ut eis tanquam lignæ turres, quasi propugnacula, præsidium exhiberent: quibus etiam arboribus aliquanto spatio ab invicem distantibus, veluti quosdam scalarum gradus infingerent, per quos animosi juvenes ad tuendas naves hostesque desuper impugnandos quaterni aut seni velociter ascendere possent et descendere. Quod et factum est, et turres illæ sive scalas vocare malueris, in tantum culmen altitudinis eductæ sunt, ut magna sui parte omnes turres et fabricas Græcorum excederent. Quas etiam cum totis navibus tali undique artificio muniverunt, ut nec tela nec lapides, nec ignem, vel communem, nec illum qui Græcus dicitur, formidarent. Exstructis ergo navibus et ad urbem applicitis, placuit eis prius in expugnatione portus et navium Dei gratiam experiri, ut ab illa parte securi eos qui in muro et turribus erant, tanto securius quanto facilius expugnarent. Erat autem clausus ille portus tutissimo quodam recessu, et catenis ferreis immensæ magnitudinis, quæ ab una fronte portus ad alteram extensæ naves omnes velut sub una clausula coercebant. Quæ postquam a nostris multo labore ruptæ sunt, fugientes Græci maxime terrore balistarum, quas ferre non poterant, captivas naves suis victoribus reliquerunt, quas illi cupide rapientes in suos usus, velut quædam belli spolia gratissima, transtulerunt. Deinde turrigeris navibus,

A quantum fieri potuit, ad murum admotis, et fortibus quibusque per scalas ascendentibus, præconis voce clamatum est, eum qui primus hostiles muros insiliret, centum marcas in præmium accepturum. Videres omnes vehementer appetere, quod uni tantum servabatur, non tam amore promissæ pecuniæ quam ob Dei honorem, et causæ communis utilitatem, et incepti laboris compendium. Qui postquam scalarum summum tenuerunt, aliis ita festinanter sequentibus, ac si eos in medios hostes propellere, et ipsi eos subsequi properarent; tunc vero cerne res eos ex alto subjectis hostibus hastis, jaculis et sagittis odiosum imbrem impluere, illos autem turbatos ac trepidos, nec habentes quod contra facerent, gravissime coactari. Balistarum tamen horror et impetus, eo quod gens illa naturaliter timida est, eos maxime reddebat exanimes. Postquam vero unus inventus est qui primus muros insiluit, et illum alii celerrime sequerentur, continuo cives exangues et trepidi, videntes jam hostem sibi immistum, discurrentes per murum ubicunque possunt, sese in fugam præcipitant, quasi muris amissis tuti possent in sua civitate consistere, qui eorum præsidio nequiverant defensari. At nostri nihilominus per murum discurrendo turres illorum alacriter occupant. Jamque ex eis quindecim vel plures invaserant; tum hostes velut resumpto spiritu, tum pudore, tum periculo impulsii cœperunt in quamdam respirare audaciam, et se ipsos mutuo exhortantes, clamore simul et omni genere telorum eos vehementissime perurgebant. Quod videns quidam comes Teutonicus, jussit urbem in quadam parte succendi, ut Græci duplici laborantes incommodo, belli scilicet atque incendii, facilius vincerentur. Quod et factum est, et hoc illi consilio victi penitus in fugam conversi sunt; qui autem e nostris jam intra muros recepti erant, portas, quas multo lignorum lapidumve objectu diligenter Græci obstruxerant, remoto omni obice vel exciderunt vel fregerunt, et his qui adhuc in navibus erant, optatum patefecerunt ingressum. Actum est hoc circa Ramos palmarum, Deo, ni fallimur, ita disponente, ut eodem die Christi exercitus hanc triumphaliter perfidam urbem irrumperet, qua Christus veniens ad triumphum Passionis sanctam ingressus est civitatem.

18. Patentibus itaque portis, hi qui in navibus erant lætis clamoribus irruentes territis hostibus hastis, gladiis, balistis, et sagittis, et omni genere telorum mortem specietenus intentantes, sed nullam prorsus fundendi sanguinis habentes voluntatem, tanquam oves dispersas, eos per omnes plateas civitatis abigebant, in tanta multitudine fugientes, ut ipsa platearum spatiosa capacitas vix posset eis ad fugam sufficere: instabant enim eis tanto terrore et impetu, ut nec eos respirare, nec respicere paterentur. Cunque tantam haberent cædis copiam, quantam ipsi nunquam sperare poterant, paucissimi tamen ab eis precepti sunt;

ipsis ultro parentibus, quippe qui a viris religiosis secum in castris agentibus, Martino videlicet et aliis, frequenter erant admoniti, quantum fieri posset, manus suas a sanguine continerent. Ceciderunt tamen illa die civium quasi duo millia, non utique a nostris, sed a quibusdam Francis, Italis, Venetis, Teutonicis, et aliarum nationum hominibus, qui prius cum eis in ipsa urbe habitare consueverant, sed tempore obsidionis expulsi, pro eo quod de prodicione suspecti civibus habebantur, nostris adhæserant. Cujus injuriæ memores illi gravissimam in Græcos plagam ultionis crudeliter exercebant. De nostris autem nullus omnino ibi cecidisse reperitur, excepto milite quodam nobili admodum et famoso, qui dum hostes vehementius perurgeret, incautus ipse pariter cum equo, cui insidebat, in foveam quamdam repente absorptus sociis omnibus in lætis rebus dolorem magnum invexit. Victis igitur omnibus et profugatis hostibus, et de tota urbe satis miserabiliter exclusis, foribus etiam diligenter obstructis, tum demum victoribus ad prædam currere permissum est, nec antea, quia sub periculo capitis erat prohibitum, ne quis ante plenam victoriam de præda cogitare præsumeret. Invenierunt itaque passim et copiose tantam auri argentique pecuniam, tantum splendorem gemmarum ac vestium, tantam pretiosarum mercium exuberantiam, tantam rerum victualium ubertatem, domos adeo egregias, et bonis omnibus plenas, ut omnes repente de advenis et pauperibus cives ditissimi redderentur. Vastaverat autem incendium interim supradictum fere tertiam partem civitatis, cum, omnibus tam civibus quam peregrinis graviore occupatis periculo, nulli erant qui flammam licite pervagantes possent extinguere. Mulieres vero, et parvuli, ac decrepiti senes, qui fugere non valentes, in urbe remanserunt, in occursum nostrorum digitum digito in formam crucis implicantes, satis flebiliter: *Aïios Phasileos marchio* (ἄγιος βασιλεὺς μάρχιος)! decantabant, quod Latine *sanctus rex marchio* interpretatur, quod ideo faciebant quia marchionem, quem maxime Græci noverant, et idcirco inter nostros maximum reputabant, captæ urbis regem haud dubie cogitabant, quod tamen Deus aliter disponebat.

19. Cum ergo victores urbem victam, quam jure belli suam fecerant, alacriter spoliarent, cœpit Martinus abbas de sua etiam præda cogitare, ac ne aliis omnibus ditatis ipse vacuus remaneret, proposuit et ipse sacratas manus suas ad rapinam extendere. Sed quoniam prædam rerum sæcularium eisdem manibus attrahere putabat indignum, illud agere cœpit, ut de reliquiis sanctorum, quarum ibi magnam sciebat esse copiam, aliquam sibi corraderet portionem. Assumpto igitur secum altero e duobus capellanis, nescio quid grande præsagens, quamdam petit ecclesiam quæ in magna veneratione habebatur ex eo quod mater famosissimi imperatoris Emmanuelis ibi nobilem habebat

A sepulturam, quod cum Græcis magnum videretur, nostri pro nihilo reputabant. Ibi de tota circumposita regione plurimum pecuniæ repositum servabatur, nec non et reliquiæ pretiosæ, quas de vicinis ecclesiis atque cœnobiis ad eum locum spes vana securitatis fecerat congregari, quod etiam nostris ante urbis expugnationem ab his quos Græci expulerant fuerat intimatum. Quam ecclesiam cum multi peregrinorum simul irrumperent, et alii circa res alias, aurum scilicet et argentum, et pretiosa quæque diripienda cupide occuparentur, Martinus, indignum ducens sacrilegium, nisi in re sacra, committere, locum petit secretiorem, ubi ea quæ maxime affectabat, reperiri posse ipsa loci religio promittere videbatur. Invenit ibi senem quemdam venusta facie, barbaque proluxa et cana, sacerdotem utique, sed nostris sacerdotibus ipso corporis habitu valde dissimilem. Unde et abbas, laicum ratus, placido quidem animo, sed voce quidem terribili vehementer increpitans: «Age, inquit, perfide senex, ostende mihi quas potiores servas reliquias, vel scias te statim mortis supplicio puniendum.» Ille vero, clamore potius quam verbis territus, quippe qui clamorem audiens, verba intelligere non valebat, sciens nec illum Græci sermonis habere commercium, Romana lingua, quam ex parte noverat, cœpit hominem mitigare, et iram ejus, quæ nulla erat, blanditiis emollire. Ad hæc vero abbas in pauca ejusdem linguæ verba vix potuit eluctari, ut eidem seni quid ab eo exigeret, aperiret. Tunc ille, vultum ejus habitumque considerans, et illud tolerabilius judicans si homo religiosus sacras reliquias cum timore ac reverentia contrectaret, quam si sæculares viri fortassis cruentis manibus funestarent, ferratam ei arcam aperuit, ostendens ei thesaurum desiderabilem, quem super omnes gazas Græciæ Martinus abbas sibi gratum et desiderabilem judicabat. Quem videns abbas, festinanter et cupide utrasque manus immersit, et uti strenue succinctus erat, sacrilegiosis suos implens, tam ipse quam capellanus ea quæ sibi potissima videbantur, sagaciter occultavit, et protinus egressus est. Quæ autem sint, et quantæ venerationis illæ quas sibi prædo sanctus mancipavit, reliquiæ, postea competentius exponetur. Cum ergo, ut ita loquar, ad naves ita suffarcinatus properaret, videntes eum, qui noverant et amabant, de navibus et ipsi properantes ad prædam, an ipse aliqua rapuisset, aut quibus rebus ipse ita onustus incederet, læto animo requirebant. Ille vero læto, ut semper erat, vultu, et verbis jucundis, «Bene nobiscum actum est,» aiebat. Quibus «Deo gratias» respondentibus, ipse festinanter transiens, et omnem retardationis causam moleste ferens, ad navem reversus est, ibique in cubiculo suo, quod habebat honestum et mundum, votiva illa suæ militiæ spolia collocavit, donec ille tumultuosus in urbe strepitus resideret. Ubi etiam postea triduo mansit in multæ devotionis obsequio, nullo sibi hu-

ius rei conscio, præter alterum e duobus capellanis, et illum senem qui ei res easdem sacras traderat, qui etiam, videns eum hominem benevolum ac liberalem, jam ei satis familiariter adhærebat. Cujus etiam ministerio interim ei apud quamdam ejusdem urbis ecclesiam honestum satis et commodum, suæ professioni conveniens, præparavit hospitium. Postquam ergo præfatus ille strepitus conquievit, abbas cum illo, quem diximus, capellano, suum sibi secretum assumens, paratam sibi petiit mansionem, ubi tota æstate commoratus, sacras illas reliquias indesinenter amplectens, occulto quidem, sed magno venerabatur affectu, et quod minus erat in exteriori, obsequio devotionis supplebat. Manebat autem in loco eo licentius, quod inducias pacis, quas pagani violaverant, renovatas acceperat, tum quia per illud mare non erat satis tuta navigatio propter magnam et novam rerum mutationem, tum etiam detentus amore sociorum, simulque expectans debitum statum civitatis et regni, ut his qui eum miserant rerum istarum formam posset exprimere. Atque ita, ut diximus, civitas illa regalis et inter omnes Græcorum urbes famosissima, brevissimo temporis articulo capta et spoliata, et a suis victoribus possessa est. Videant igitur alii qualiter hoc factum metiantur. Ego in omnibus his quæ vel ab historiographis, vel etiam a poetis referuntur, nil me tale, vel tam magnificum legisse confiteor. Nec arbitror absque certo divini favoris miraculo fieri potuisse ut civitas illa munitissima, cui tota serviebat Græcia, in manus paucorum tam repente, tam publice, tam facile traderetur. Plus enim hic, ut ita dixerim, uno momento paucos fortes fecisse intelligo, quam poetæ veteres apud Trojam infinita hominum millia profecisse decennio mentiantur, inveniantur.

20. Capta igitur urbe ac spoliata, et ipsis ædificiis novis civibus distributis, ne absque principe quasi acephali remaneret, cœpit de rege statuendo inter eos quæstio agitari. Erant autem duo viri opinatissimi et celebres in exercitu nostro, marchio videlicet de Monteferrato, Bonifacius, et Flandrensis comes Balduinus (7); et quibus alterutrum in regem eligi, et res ipsa videbatur exigere, et universus exercitus acclamabat, et quoniam uterque multorum favoribus atque suffragiis nitebatur, nec facile alter alteri præferri poterat, pro eo quod ambo satis idonei viri putabantur, visum est omnibus transferre curam et arbitrium electionis in duodecim viros, qui maxime inter omnes integritatis et potioris consilii apud alios habebantur. Qui postquam habita multa deliberatione Flandrensem comitem nominarunt, collocatus est in sede regni,

(7) Fuit ille Balduinus IX, comes Flandriæ et Hannoniæ, qui, eodem anno quo electus est imperator, e vivis excessit ann. 1204. BASN.

(8) Fuit ille ex nobili Ducarum familia; vocabatur autem non Mortiflus, sed *Mutzufus*, vir scelerum plenus. Consule notas Cangii in Vir. ill. Harduinum. (lp.)

A et capiti ejus diadema impressum. Provinciæ autem ejusdem regni in tres partes divisæ sunt, unam quæ ad fiscum regis speciabilem pertineret, alteram quam Veneti possiderent, et tertiam quæ data est marchiioni, Thessalonica videlicet, et fines ejus amplissimi, qui etiam Martinum nostrum, sicut nobis certissime compertum est, secum deducere, et episcopum creare proponeret. Ille sibi votorum suorum conscius cum gratiarum actione recusavit, malens ad fratres suos, si Deus annueret, privatus et humilis remeare. Deinde minores possessiones, veluti castella, villæ et municipia, et quæ hujusmodi sunt alia, in illas personas quæ ad hoc magis idoneæ putabantur, distributæ sunt. Leges autem et jura, et cæteræ institutiones quæ ab antiquo tam in urbe quam in provincia laudabiles habebantur, ita ut prius fuerant, consistere permissæ sunt; quæ vero reprobabiles videbantur, vel correctæ in melius, vel penitus immutatæ. Quæ dum ita in civitate agerentur, interim pestifer ille Mortiflo (8), gravissimi sceleris perpetrator et brevissimi temporis imperator, qui suorum sibi malorum conscius, etiam pœnam timens, ante expugnationem ex urbe profugerat, nesciens quo se verteret, aut quid spei in aliquo vel homine vel loco habere posset, ad Alexium seniore (9) se contulit; cui principes nostri in divisione regni, quamvis homini nefario, tamen quia regii sanguinis erat, quamdam terræ portiunculam habendam concesserant. Qui videns hominem sceleratum ad se venientem, quamvis nec ipse multum dissimilis, vix a suis prohibitus, quominus eum extremo mortis puniret supplicio; cæcari jussit, et expulit, recolens eum tantæ cladis auctorem, qui sibi fratrem cæcare, et nepotem carcerare, et utrumque regno spoliare persuasisset, et postremo, ad augmentum sceleris, eundem nepotem suum manu propria suffocasset. Ille vero turpiter expulsus, qui dudum mente cæcatus fuerat, nunc etiam corporeo lumine privatus, pauper et miser, et omnibus odiosus, cum in illis partibus fugibundus miseram ageret vitam, audientes nostri miserunt qui raperent eum et eorum aspectibus exhiberent. Quod cum factum esset, cœperunt tam nostri omnes quam Græci qui in urbe relictæ erant, misero probris et jurgiis et contumeliis insultare; parricidam, et patriæ subversorem, et dignum supplicio conclamare. Cumque de morte ipsius certa omnium esset sententia, de genere tamen mortis multa erat inter eos disceptatio, quibusdam consentibus eum laqueo suffocari, quemadmodum ipse dominum suum peremerat; aliis vero vivum flammis immitti, vel saxo alligato pelago immergi, vel terræ infodi, vel

(9) Hic imperaverat Constantinopoli annos vii, m. iii, excæcato fratre, cujus imperium usurpaverat. Sed capta Constantinopoli, omni potestate exutus miserrime vixit. Incidit in manus marchiionis de Monteferrato, deinde in Lascaris, generi; a quo in carcerem detrusus reliquum vitæ confecit. (lp.)

detracta pene totius corporis viscera denudari, vel truncari omnibus membris, vel si quid aliud atrocioris pœnæ in hominem sceleratum posset ab aliquo reperiri. Quid putas misero tunc animi fuisse, cum audiret eos de morte sua tam subtiliter disputantes, nisi quod dolor luminis amissi mortis vicinæ formidinem leniebat. Placuit tandem principibus, pro eo quod, licet homo nefarius, alti tamen sanguinis erat, eum super altissimam pyramidem duci, et inde longo asseri alligatum præcipitem jactando dari, ut qui de alto regni statu subita dejectione corruerat, nihilominus ab alto cadens mortem miserrimam quidem, sed non turpissimam, inveniret. Quod ubi factum est, toto corpore conquassatus cum dolore et miseria infelicem spiritum exhalavit.

21. De pyramide autem illa, de qua iste projectus est, quam et plerique columnam vocant, aliquid notabile dici potest. Exstructa est itaque de maximis lapidibus, ferro invicem arctissime consertis, incipiens ex magna spissitudine, et paulatim se acuens in immensam celsitudinis quantitatem; in cujus tamen summitate solitarium quoddam latibulum habuisse commemorant, qui terrenam sibi habitationem negans, nedum cœlestem attingens, quasi inter utrumque medium sibi fecerat in medio celeberrimæ civitatis, cui etiam, ut dicunt, diversæ rerum imagines ab antiquo insculptæ sunt, quæ Sibyllæ vaticinia et maxime superiorem regno (10) variis dicuntur figuris exprimere. Inter quas erant et navium figuræ et quasi scalæ de navibus erectæ, per quas viri armati ascendentes civitatem nihilominus ibi sculptam expugnare et capere videbantur. Hanc sculpturam Græci usque ad hoc tempus contempserant, nil minus possibile reputantes quam ut tantæ urbi suæ tale quid unquam posset accidere. At ubi viderunt scalas in navibus nostris erectas, tunc demum illius sculpturæ jam recordati, serius cœperunt illud et quod diu spreverant, formidare. Unde et quidem lapidibus, malleis ferreis easdem imagines contudentes, plurimi eas deformaverant, arbitantes se hoc modo infaustum in nostros auspiciis retorquere. Quæ spes omnino utique cassa fuit, et præfatam sculpturam veri significativam existisse, certus rei exitus declaravit. His omnibus ita gestis et bona parte mediæ temporis elapsa, Martinus, videns exercitum nostrum circa regni negotia studiis ingentibus occupari, ut infra multa tempora susceptæ peregrinationis iter exsequi non valeret, ac per hoc principalem crucis causam variis casibus impediri, totam suæ mentis intentionem in hoc contulerat, ut rediens ad fratres suos claustrali se redderet disciplinæ, quam in tanto rerum strepitu ita ut vellet non poterat observare. Cumque de loco in quo tunc erat usque Venetiam facili posset transnavigare compendio, maluit cum his quæ

A Deus ei præstiterat ad eos prius redire qui miserant, ut eis de statu illius regni et de omnibus quæ præsens audierat et viderat, nuntius fidelis existeret, et tunc demum valedicens omnibus, de Terra sancta, quam ex voto petierat, sui quoque reditus cursum feliciter inchoaret.

B 22. Ingressus itaque navem circa Nativitatem sanctæ Mariæ, quasi nolens et volens, securus et timidus, non sine metu et sollicitudine multa, prima die Octobris apud Achonem applicuit, ubi a sociis suis, maxime autem a Teutonicis, qui eum specialiter diligebant, lætissime susceptus, de statu regni et de his omnibus quorum ipse præsens testis adfuerat, vel ab aliis indubitanter audierat, fideliter enarravit. Secretum autem illud suum nulli voluit aperire, nisi cuidam honestissimo et forti viro, nomine Bernhero, qui cum esset natione Teutonicus, patria vero Elsaziensis, sanguine generosus, et, quod præcipuum est, virtute conspicuus, grande sibi nomen in terra illa comparaverat, adeo ut ipsius regis consilia maxima ex parte in ipsum reclinarentur. Hic abbati nostro semper familiaris extiterat, qui eum et in terra sua noverat atque dilexerat, et ibi majori dilectione amplexus præcæteris fere omnibus excolebat. Huic ergo cum abbas illa Dei munera quæ secum attulerat ostendisset, ille statim læto timore correptus expavit, et cœpit gratiam illam quam Deus servo suo contulerat, vehementius admirari. Cum autem audisset ejusdem abbatis de reditu suo propositum, obnixè studuit dehortari dicens vix unquam fieri posse ut tantæ res tam pretiosæ inter tot terræ et maris pericula, inter tot piratas et latrones, inter tot casus qui frequenter occurrere solent, indireptæ ad terram Teutonicam pervenirent. Monebat igitur eum, ut ipse rebus eisdem Terram sanctam devote et humiliter honoraret; in qua etiam cum eis permansurus, vel episcopatum, vel quas vellet alias ecclesiasticas dignitates a rege cæterisque principibus non recusaret accipere. Qui si secretiorem et monasticæ professioni magis congruam vellet agere vitam, hoc quoque ipse apud regem, cui familiarissimus erat, pro libitu abbatis plenissime provideret. Est enim in partibus illis territorium quod tam moderno usu quam apud veteres scripturas mons Carmeli nominatur, locus omnibus bonis uberrimus, fertilis frugum, vestitus optime vinctis, oleis et aliis arborum generibus eleganter consitus, pascuis etiam copiosis exuberans. In hoc monte tria sunt monachorum cœnobia, distincta ab invicem et latas possessiones habentia, quibus cœnobiis vel singulis uterentur, vel in unum redactis ipse abbas et dominus præsideret. At vero si magis vellet sui ordinis fratribus quam aliis præesse, cœnobia illi ad alia loca satis commode transferrentur; abbas vero, assumptis sui ordinis hominibus quibus vellet et quanto vellet numero,

(10) Forte leg. de superioribus regnis vel regibus.

totum præfati montis territorium tam ipse quam ejus successores perpetua ditone liberrime possiderent. Postremo si nil horum acceptaret, acciperet a rege et principibus tantam auri argentique pecuniam, quantam ipse nunquam vel posteri præsumerent vel sperarent, quam et commodius secum deferre et secretius occultare et eadem ecclesiam suam ditare facili posset impendio. Quæ omnia cum abbas renueret, dicens se nil aliud velle nisi sacras res illas quas Deus dederat, suo fideliter exhibere cœnobio, præfatus Wernerus, tanquam homo fidelissimus, secretum tenuit, et tam ipse quam alii quamplures ad navem quæ in portu parata erat, cum debito honore prosecuti sunt. Quam postquam Martinus ingressus est, mutua charitate dicto vale et accepto, feria tertia ante Palmas illi ad sua redierunt, Martinus expansis velis optatæ navigationis cursum aggressus est.

Libet insuper hoc loco huic nostræ narrationi quædam inserere quæ sola, si alia deessent, satis possent astruere ea quæ per abbatem Martinum vel jam gesta diximus, vel adhuc dicenda restant, de fonte divinæ dispensationis ordinem [originem] accepisse. Tertia siquidem nocte, antequam ipse Martinus sui reditus iter arriperet, quidam clericus admodum ei familiaris, Ægidius nomine, natus de Boemia, cujus nullum verbum nisi Latine prolatum abbas ipse intelligere poterat, qui et ipse cum abbate in eadem navi redire proponebat, non dormiens quidem, sed vigilans, certissime, sicut ipse penitus affirmabat, vidit angelos duos in eodem loco, ubi sacræ servabantur reliquiæ, ubi etiam tam ipse quam abbas cubiculum habere consueverant, abbas quidem ob sacrarum rerum diligentem custodiam; ille vero, quid ibidem servaretur penitus ignorabat. Qui angeli circa scrinium, in quo sacra Dei munera claudabantur, miræ devotionis officium satagere videbantur, et Deum qui hæc famulo suo contulisset, omni reverentia collaudare. Facto autem illo divinæ venerationis officio, alter alterum exhortantes Deum obnixè precabantur, ut eundem virum, cui tanta bona præstantur, cum omnibus qui ei familiariter adhærebant, sua defensione protegeret. Quam utique certissimam visionem cum ipse facto mane abbati recitaret, subito inter ipsa verba ex multa cordis compunctione erupit in lacrymas: « Nescio, inquiens, qui sis, aut unde veneris, aut quid in illo scrinio tuo custodias; sed illud verissime scio, quia manus Domini tecum est. Quapropter in hac maris transfretatione a tuæ sanctitatis non recedam consortio, certissime credens me in illa navi, qua tu vehendus es, periclitari non posse. » Cujus sanctæ visionis abbas percussus miraculo, præsertim propter hominis fidem, quem sanctum et veracem esse noverat, retulit et ipse aliam visionem, quæ ipsi dormienti eadem ipsa nocte occurrerat. Videbatur ei siquidem ab eo loco, ubi tunc erat, Achone videlicet, usque ad villam proximam clau-

A mare, sed adeo securum et tenue, ut in eo nec etiam navicula quantumlibet parva naufragium formidaret; præterea ab eodem loco usque ad villam præfata facta videbantur esse desuper in directum velut quædam tectorum umbracula, ut nec ventus, nec pluvia, nec aliud maris aerisve incommodum abbati navigaturo nocere nullatenus prævaleret. Quam abbatis visionem nos modo sic possumus interpretari, quod ab illo loco usque ad cœnobium suum, licet inter multa terræ marisque pericula, divina tamen protectione in reditu suo tutum iter habiturus esset, et præfate villæ populus, viri scilicet ac mulieres, primi ex omnibus apud claustrum Parisiense sacris essent occursuri reliquiis, sicut postmodum expressa rei veritas hoc ipsum approbavit.

B 23. Non est facile casus omnes atque pericula memorare, quibus et abbas ipse et hi qui cum ipso in eadem navi ferebantur, frequentius expaverunt. Sed ipse tanto amplius, quanto plus amabat ea quæ perdere metuebat. Sed in tanto timore et periculo Dominus ei majorem fere, quam ipse sperare poterat, gratiam suæ protectionis exhibuit. Occurrebant ei frequenter naves piraticæ, quæ vel aliis spoliatis, vel alios spoliare cupientes, hæc visa, subita mansuetudine mitescebant, et eam omni reverentiâ pacifice salutantes, illas abire non tam sinebant, quam sinere cogebantur. Virtus enim Dei erat, quæ et illos poterat coercere et istam securo cursu ad portum perducere. Post multos itaque labores et pericula non pauca navis illa Martini, vel potius Dei et sanctorum ejus reliquiarum, ad portum Venetiæ perducta est in vigilia Pentecostes, ubi, cum applicisset abbas, et de statu terræ satis dissimulanter inquireret, comperit non minus periculi et timoris in terra superesse quam in mari præcesserat. Totam quippe Italiam, per quam ei transitus erat, in fervore ac strepitu bellorum positam asserebant. Ipse vero sciens quia idem Deus potens est in terra et in mari, et qui eum in mari salvaverat, salvare poterat et in terra, paratis equis, sibi et suis sarcinis deferendis, confidenter quidem, sed tamen non absque metu et sollicitudine versus Alpes iter arripuit. Cum autem ei frequenter armatorum cohortes occurrerent, quæ ad nil aliud nisi ad prædandum et rapiendum venerant, subito quodam terrore compulsi, oblatam sibi prædam inæstimabilem, tanquam ea indigni, timide abhorrebant, et cedentes de via, summario, qui scrinia cum sacris ferebat reliquiis, per medium sui transitum præstabant innocuum. Transiens itaque Martinus noster totam Italiam, et post illam Alpes asperrimas, post quas etiam loca multa periculosa et plena latronibus, urbem Basileam, de qua primum suæ peregrinationis iter inchoaverat, lætissime ingressus est, ac primo omnium beatæ Virginis ecclesiam petens, cui et peregre proficiscens devote se commendarat, quantas potuit ei gratiarum retulit actiones, quod eum apud dilectum Filium suum ejusdem Filii sui reliquiis honorasset, et de tot ac tantis periculis exceptum, lætum et in-

columem reduxisset. Unde et altare ipsius, quod in ipsa ecclesia celeberrimum habet, palla nobili decoravit. Episcopo quoque ejusdem urbis, domino Lutholdo et aliis quibusdam personis et ecclesiis ejusdem loci donaria sua satis liberaliter erogavit. Mansit autem in loco paucis diebus, donec ei fratres sui, qui jam reditum ejus acceperant, reverenter, ut dignum erat, occurrerent, cum quibus ipse, assumptis quoque aliis de civitate quampluribus, qui eum gratissime prosequerentur, ad Parisiense monasterium egregie quidem, sed cum multa devotionis humilitate se contulit, ubi etiam, toto fratrum conventu tam ei quam sacris quas afferebat reliquiis ad portam humiliter recurrente, in nativitate sancti Joannis Baptistæ ante horam Tertiarum triumphales illas sacræ prædæ manubias, gaudentibus cunctis et Deum corde et voce laudantibus, in ipsam invexit ecclesiam, et in ipso altari majori, qua potuit reverentia, collocavit.

24. *Benedictus itaque sit Deus, qui facit mirabilia magna solus (Psal. LXXI)*, qui per ineffabilem virtutem et misericordiam suam Parisiensem respexit et illustravit Ecclesiam, per quædam suæ gratiæ donativa, quæ per venerabilem virum jam sæpe dictum, Martinum abbatem, ad nos transmittere dignatus est. Quorum præsentia et præsens exultat Ecclesia et ipsorum patrociniis quælibet anima fidelis apud Deum adjuvatur et proficit; de quibus ut legentibus certior fides astruatur, quædam ex ipsis propriis duximus titulis exprimenda.

Primum igitur et generalissimum, imo in omni veneratione dignissimum, vestigium sanguinis Domini nostri Jesu Christi, qui pro redemptione totius generis humani effusus est.

Secundum vero lignum est Dominicæ crucis, in quo Filius Patri pro nobis immolatus veteris Adæ novus Adam debitum exsolvit.

Tertium est non modica portio S. Joannis præcursoris Domini.

Quartum vero brachium S. Jacobi apostoli, cuius memoria per universam venerabilis habetur Ecclesiam. Sunt etiam aliorum sanctorum reliquiæ quorum nomina subsequuntur :

Christophori martyris.

Georgii martyris.

Theodori martyris.

Item pes S. Cosmæ martyris.

Item de capite Cypriani martyris.

Item Pantaleonis martyris

Item dens S. Laurentii.

Item Demetrii martyris.

Item Stephani protomartyris.

Item Vincentii, Adjuti, Mauriti et soc. ejus.

Crisantii et Dariæ martyrum.

Item Gervasii et Protasii martyrum.

Primi martyris.

Sergii et Bacchi martyrum.

Proti martyris.

Joannis et Pauli martyrum.

Item de loco Nativitatis Domini, de loco Calvariæ, de Sepulcro Domini, de Lapide Revoluto, de loco Dominicæ Ascensionis, de lapide ubi Joannes stetit, quando Dominum baptizavit, de loco ubi Christus Lazarum suscitavit, de lapide super quem Christus in templum est præsentatus, de lapide super quo Jacob obdormivit, de lapide ubi Christus jejunavit, de lapide ubi Christus oravit, de tabula super qua Christus cœnavit, de loco ubi captus est, de loco ubi mater Domini migravit, de sepulcro ejus, de sepulcro S. Petri apostoli, de reliquiis sanctorum apostolorum Andreae et Philippi, de loco ubi Dominus Moysi legem dedit, de sanctis patriarchis Abraham, Isaac et Jacob. Item S. Nicolai episcopi. Item Adelehi episcopi. Item Agricii episcopi. Item Joannis Chrysostomi. Item Joannis elemosynarii, de lacte matris Domini. Item Margarete, Perpetuæ, Agathæ, Agnetis, Luciæ, Cæciliæ, Adelgundis et Eufemiæ virginum. Factum et actum est hoc anno Domini millesimo ducentesimo quinto Dominicæ Incarnationis, regnante Philippo Romano, præsidente sacrosanctæ Rom. Ecclesiæ Innocentio summo pontifice, sub episcopis Luthaldo Basiliensi et Heinrico Argentinensi.

25. Nemo igitur fidelis aliud vel credere debet vel etiam opinari, quam hoc actum esse divinæ gratiæ respectu, ut tot et tantæ tam celebris reliquiæ per hominem se ipsum in tanta humilitate conservantem inter tot rerum impedimenta ad nostram pervenirent Ecclesiam. In quarum adventu tota, ut credimus, Teutonia atque apud seipsam lætior, et apud homines famosior, et apud Deum cœpit haberi felicior; nullus ergo, ut alia multa, ita hoc fortuito æstimet evenisse. Quod utique nil aliud esset, nisi magnis Dei operibus debitum splendorem calumniando detrahere. Si enim illius maximæ civitatis, de qua hæc omnia translata sunt, tam incredibilem et subitam expugnationem et ordinem causarum præcedentium et transitum Martini abbatis terra et mari periculosum, et tamen protegente Deo de locis omnibus inoffensum diligenter attendimus, hæc omnia profecto non esse casus fortuitos, sed muneris divini, luce clarius apparebit. Quapropter omnes qui vel ista vident, vel audiunt, opus Dei, quo auctore facta sunt, in omnibus venerari, et credere, et ab ipso suæ fidei ac devotionis præmium præstolari

26. De his autem ipsis cœlestis gratiæ donis, quæ Dominus jam sæpissime Dominico famulo suo abbati Martino et per ipsum Ecclesiæ Parisiensi contulerat, eadem Ecclesia ad honorem Dei, et totius Romani imperii, Domino Philippo serenissimo imperatori laudabilem valde contulit portionem, tabulam videlicet quamdam inæstimabilis fere pretii, auro et gemmis pretiosis operosissime exornatam, et plurima sanctarum reliquiarum genera, longe auro et gemmis pretiosiora ibi diligenter recondita continentem. Quam tabulam Græcorum imperator in solemnibus festis velut quoddam certum pignus

imperii gestare consueverat de collo suo catena aurea dependente. Cui tabulæ præter aurum vel alias gemmas quamplurimas, jaspis unus miræ magnitudinis infixus est, passionem Domini sibi insculptam et B. Virginis et Joannis Evangelistæ imagines hinc inde assistentes. Est autem sapphirus ibi quidam admirandæ quantitatis, cui divina majestas, quæ nulla prorsus imagine proprie representari valet, artificiose tamen ita fieri potuit,

insculpta est. Quod utique munus invictissimus rex Philippus, juvenis quidem ætate, sed in Dei timore et omnium morum honestate maturus, tanta mentis benevolentia et gratiarum actione suscepit, ut ipsam etiam Parisiensem Ecclesiam cum omnibus possessionibus suis in suam susciperet protectionem, et alias omnes reliquias quas Martinus attulerat, ei perpetuo possidendas imperiali privilegio confirmaret.

Scripsit autem hanc historiam magister Guntherus quidam, tunc monachus, prius autem scholasticus, vir admodum liberaliter eruditus. Qui etiam rebus ipsis quas scribebat vehementer applaudens, id habebat intentionis ac fidei, ut ab illo qui hæc per fideles suos operari dignatus fuerat, etiam ipse divinorum reator operum vitam acciperet sempiternam.

GUNTHERI POETÆ

LIGURINUS.

SIVE

DE REBUS GESTIS FRIDERICI

IMPERATORIS AUGUSTI, COGNOMENTO ÆNOBARBI,

LIBRI DECEM.

Post Jac. Spiegellii, Pet. Pithœi, Cunradi Rittershusii et Geo. Christi Joannis repetitas curas ad fidem editionis principis Augustanæ denuo recensuit, selectas virorum clariss. ut et Scioppii, Pelugii, Barthii, Withofii aliorumque adnotationes itemque suas adjecit, commentat. historico-litterariis, lectionum varietate atque indicibus auxit Dr. Car. Georg. DUMGE, historiarum professor Heydelbergensis.

Præmittitur Dissert. historico-litteraria de operis auctore, ætate, fati, ac editionibus; accedit comment. de Friderico I imp. Aug.

(Heydelbergæ, editoris impensis ex officina Jos. Engelmanni, typographi. MDCCCXII, in-8°.)

REGIÆ. CELSITUDINI. SERENISSIMI. PRINCIPIS. CAROLI. LUDOVICI.

IN. REGNO. BAVARIAE. SUCCESSORIS. HÆREDIS.

QUEM. ATAVORUM. GLORIAE. REGUM. PAREM. NEPOTEM. INVICTUM. BELLO. PACIS. AMICUM.

ÆTAS. MIRATUR. SUSPICIENT. POSTERI.

PRINCIPI. NOMINIS. IPSO. AUGURIO. PATRIAE. MUSIS. AUSPICATO.

D. D. D.

Magnorum regum præclara facinora, quemadmodum cæteris mortalibus rerum splendore, ita principibus, potissimum viris gestorum, exemplis commendantur. Unde et heroum olim laudes in procerum aulis celebrari, tum vero libris compositæ augustis nominibus inscribi. Delectabantur autem optimi quique domesticorum cum maxime præconiis, neque certior in ulla re favor aut ampliora suffragia. Confirmatur itaque, mihi animus, dum regiæ Celsitudinis Tuæ pro Ligurino, nobilissimo opere de laudibus summi imperatoris, præsidium imploro, novam hanc editionem pro viribus ornaturus, ut gloriosissimo nomine laureatus liber per litteratorum manus circumferatur, et argumenti dignitatem æqualis auctoritas extollat. Nec ad excusandam ambitionem seu voti temeritatem aliud quidquam præferimus, quam honestatem studiorum in revocando